HƏSRƏT

Dağların başına qar yağmışdı, ətəklərində isə hələ də göy meşə uzaqdan qara tala kimi görünürdü. Şaxta adamın üz-gözünü iti ülgüc kimi siyirib aparırdı. Soyuq, sanki dağların başında üşüdüyündən qala bilməyib üzüaşağı, şəhərə sarı axışır, isinmək üçün insan nəfəsi dəyən yerlərə –evlərə, daxmalara, isti otaqlara təpilməyə can atırdı. Odunu-ocağı olan evlər soyuğun üzünə qapını açmır, astanadan, pəncərədən içəri buraxmırdı. Amma yoxsulların qapısı soyuq üçün həmişə açıq idi. Qonağın, yoldan keçənin, dərdin-bəlanın üzünə açıq olan kimi…

Şəhər adi, gündəlik həyatını yaşayırdı. Bəzəkli reklamlar vurulmuş müxtəlif dükanlarda bardaş qurub oturmuş tacirlər təsbeh çevirə-çevirə müştəri gözləyir… asfalt küçələrdə bəzəkli yük maşınları, içərisində yaxşı geyinmiş ağalar, xanımlar oturmuş yüngül maşınlar belədən-belə şütüyüb keçir. Həmin asfalt yolların qırağında alma, nar, armud, narınc yüklənmiş uzunqulaqlar qulaqlarını qısıb başını aşağı salaraq küçə aşağı, küçə yuxarı gedirlər.

Bütün bunlar mənim gündə gördüyüm adi şeylərdir. İndi mən gördüklərim haqqında deyil, o qəribə adam haqqında düşünürdüm. Düşünürdüm ki, ayaqlarına cırıq-cırıq olmuş çəkmə, əyninə kirli bir köynək geymiş o kişi bu günkü soyuqda evdən çölə çıxa bilməz və deməli, mən onun ürək parçalayan məhzun görkəmini, solğun və tüklü üzünü, çuxura düşmüş, lakin nəsə daxili, dəruni bir parıltı ilə yanan nüfuzlu baxışlarını bu gün görməyəcəyəm. Görməyəcəyəm və evə rahat gedəcəyəm. Yoxsa bu qəribə məxluq düz iyirmi gündü ki, mənə necə deyərlər göz verir, işıq vermir. İşdən çıxandan sonra Yaşıl bazara gedirəm. Ət, göy-göyərti, mer-meyvə alıb bazardan çıxanda o qəribə kişi, məni güdürmüş kimi, qabağıma çıxır. Özü də hər gün eyni vaxtda, eyni yerdə. Qəribə deyilmi?

Məni görən kimi ayaq saxlayır, gözlərini mənə zilləyir. Yanından keçəndən sonra da gözucu baxıram, görürəm ki, dalımca dayanıb tamaşa eləyir. Əvvəllər tamaşa eləyirdi, sonralar ardımca gəlməyə başladı. Bu qərib şəhərdə bu qəribə adam kim idi və mənə niyə elə baxır, məndən nə istəyirdi? Görkəmi ürək parçalayandı. Mən əvvəllər elə bilirdim ki, o, dilənçidir. Bir dəfə sədəqə də vermək istədim. Ona sarı uzatdığım pula gözucu da baxmadı. Baxışlarını məndən çəkmədən başını «yox» mənasında tərpətdi. Mən özüm xəcalət çəkib qızardım və pulu tez cibimdə gizləməyə çalışdım, bacardıqca iri və iti addımlarla uzaqlaşdım.

Daxili bir nigaranlıq məni üzür, rahatlığımı əlimdən alırdı. Günlər keçdikcə bu adam öz qəribə hərəkətləri və davamlı, mənalı baxışları ilə mənim həyatıma daxil olur, gündəlik düşüncələrimdə o da qəmli və məhzun görkəmi ilə iştirak eləyir, məni düşündürürdü.

Bəlkə o, məni kiməsə oxşadır? Bəlkə bir dərdi var? Ya bəlkə məni izləyir? Kim bilir, adamın ürəyinə hər şey gəlir. Yox, deyəsən o məni güdür!

Bəli, bu gün o, öz yerində mənə rast gəlmədi. Ürəyimdə yüngül bir sevinc duydumsa da, gözlərimlə onu axtardım. Dadaşzadənin mağazasının yanından burulanda əllərini qoltuğunda gizlədiyi halda cırıq ayaqqabılarını sürüyərək gəldiyini gördüm. O dəqiqə elə bil ayaqlarım bir-birinə dolaşdı. O da adəti üzrə dayandı. Mən onun soyuqdan göyərmiş gömgöy sifətinə, üzündə iynə kimi biz-biz durmuş tüklərinə ötəri baxdım. «Ay yazıq – dedim ürəyimdə – bu soyuqda nəyə çıxmısan, axı? Bir işin yox, gücün yox. Nə var?!» Sonra fikirləşdim ki, o, ancaq və ancaq məni görmək üçün çıxıb. Axı, mən onun nəyinə lazımam? Bir sözü varsa, desin? Yoxsa, daha kölgə kimi məni niyə dabanbasma izləyir?! Yox, bu gün də gəlsə dalımca, deyəcəm, deyəcəm ki, bəradər, nə istəyirsən?!

Yanından keçdim… Baxmasam da hiss elədim ki, o, yenə ardımca baxır. Bir azdan sonra onun addım səsləri qulağımda səslənirdi… Gəlir…

Salman tacirin xalça dükanının qabağından adladıqdan sonra küçədə heç kəsin olmadığını görüb üç-dörd addım məndən aralı gələn kişiyə sarı qanrılıb fars dilində xəbər aldım:

- Nə istəyirsən məndən? – Etiraf edirəm ki, səsim bərk çıxdı və bu qədər ucadan danışa bildiyimi indicə anlayıb sıxıldım.

Kişi görünür, gözləmirmiş. Səksəndi. Dayandı. Eynən lal adam kimi üzümə baxmağa başladı. Aralığa ağır və cansıxıcı bir sükut çökdükdə mən bu dəfə asta səslə yenə:

- Axı nə istəyirsən, qardaş, məndən? – deyə xəbər aldım.

O, yenə dillənmədi. Elə bil indiyə qədər nəyəsə ümid eləyirmiş. İndi ümidləri puç oldu – üzündə ümidləri puç olmuş bir adamın dərdi, mələlı oxundu. Bəlkə mənə elə gəlirdi. Bəlkə o, indi tamam ayrı bir şey haqqında düşünürdü…

Cavab vermədiyini görüb ürəyimdə söylənə-söylənə yoluma düzəldim. O, yerində qaldı. Hərəkətsiz…

Axşam qalın qar düşdü. Şəhərin evləri, küçələr qar altında qaldı. «Cip» qarı eşə-eşə gəlib məni işə apardı. Küçələrdə gəliş-gediş azalmışdı. Tacirlər dükanlarını açmışdılar. Dükanın ortasında manqal yanırdı. Uzunqulaqlı «səyyar» tacirlər gözə az-az dəyirdi.

Keçən gecə də, bu gün idarədə də o qəribə adam haqqında düşünmüşəm. Soyuqda çıxdı. Amma bu gün çıxa bilməz. Çünki corabı yoxdur, ayaqqabısı cırıqdır, əynində çirkdən rəngini itirmiş bez köynəkdən başqa heç nə yoxdur. Təkcə dizlərinin gözünə qalın yamaq salınmış şalvarı az-çox canını qızdıra bilər. Yox, bu gün gəlməz.

Bazarın yanında maşından düşdüm. Maşın getdi. Mən həmişə bazardan evə piyada gedirəm, çünki yaxındır. Qar yağsa da, artıq yoliriz düşüb.

Bazardan çıxanda gözlərimə inanmaq istəmədim. Dedim yəqin gözüm qara düşüb, yox, o idi. Dadaşzadənin dükanının tinində durub mənə baxırdı. Geyimindəki fərq təkcə o idi ki, başına çalma bağlamışdı. Ürəyim gizildədi, hər şeydən əvvəl ayaqlarına baxdım. Ayaqları qarın içində idi. Şalvarı gödək olduğundan mənə elə gəldi ki, o, qarın içində ayaqyalın dayanıb.

Mənim əynimdə boynu xəz dərili palto, ayağımda uzunqunc çəkmə, yun corab vardı. Onun çılpaqlığı müqabilində mən utandım. Elə bil o, soyuq baxışları ilə mənim bədənimdəki bütün isti paltarları çıxartdı. Mən şaxtanın, qarın qabağında çımçıplaq qaldım. «Yox, bu kimdisə, boş-boşuna məni izləmir? Soyuqda, qarda, ayaqyalın, çılpaq…» – deyə ürəyimdən keçirdim və yanından sovuşanda ona baxmamağa çalışaraq öz dilimdə: «Qəribə adamdır» - dedim. İşini-gücünü atıb…

Bu sözləri mən yavaşcadan dedim. Birdən arxamdan əsəbi bir səs eşidildi:

- Dayan, qardaş!

Azəri dilində deyilmiş bu iki kəlmə məni yerə mıxladı, qanrılıb səs gələn tərəfə baxdım. Məni səsləyən o idi. Bizdən başqa Nadiriyyə cadəsində kimsə yoxdu.

«Dayan, qardaş!» - Bu iki kəlmə söz neçə müddətdən bəri məni kölgə kimi izləyən o qəribə kişinin dilindən çıxmışdı. O, gözlərini – irileşmiş, parlayan gözlərini çəkmədən mənə sarı gəlirdi. Çatdı…

- Sən azərbaycanlısan? – deyə kirpik belə çalmadan titrək səslə xəbər aldı.

- Bəli, – dedim – azərbaycanlıyam.

O, yerində qımıldandı, bir az da irəli gəldi. İllərdən bəri görmədiyi əziz və doğma adamı ilə rastlaşan insan təki özünü itirdiyindən heç bilmədi neyləsin. Ani olaraq üst-başıma nəzər fırlatdı, özünə baxdı.

- Səni bağrıma basıb duz kimi yalayardım – dedi. Ancaq… o, nə isə əlavə etmək istədi, demədi. Mən onu sözsüz də başa düşdüm. Əlcəyimi əlimdən çıxarıb soyuqdan gömgöy göyərib kötüyə dönmüş

əlini sıxdım. Əlimi iki əlilə bərk-bərk sıxıb başını aşağı əydi, əlimdən öpmək istədi. Qoymadım.

- Başına dönüm sənin, eloğlu – dedi. – Mən onun həyəcandanmı, soyuqdanmı titrədiyini ayırd edə bilmədim. Gözlərində yaş gilələnmişdi. Onu da ayırd eləyə bilmədim ki, bu soyuqdandır, ya sevinc yaşlarıdır o yaşlar? Yox, o üşümürdü, onun sevindiyindən gözləri yaşarmışdı.

Düzü, mən özümün o dəqiqə keçirdiyim hisslərdən baş açа bilmirdim. Sevinirdimmi? Deyəsən mən də sevinirdim. İki il idi ki, bu qərib şəhərdə işləyirdim. Heç ağlıma da gəlməzdi ki, burada məndən başqa azərbaycanlı ola bilər. Qəriblik… Həm də o müəmmalı adamın sirrləri deyəsən yavaş-yavaş açılırdı.

– Görürəm, sən də azərbaycanlısan.

Xeyli vaxt keçəndən sonra tapıb dediyim bu sözlər o qədər də tutarlı olmadı. Bunu o dəqiqə hiss elədim. Mənim sözlərimin müqabilində o, ah çəkdi başı ilə sözümü təsdiqlədi. Sonra əlavə etdi:

- Özü də, başı bəlalı azərbaycanlı…

İndiyə qədər bu qəribə kişi mənim üçün bir müəmmalı kitab idi. Ona uzaqdan baxır, düşüncələrə qərq olaraq içərisində yazılanları xəyalən araşdırmağa, fərziyyələr söyləməyə çalışırdım. Bu gün isə o, maraqlı, oxunmamış kitab mənim əlimdə idi. Onun ilk səhifəsi açılmışdı. «Başı bəlalı azərbaycanlı» – sözləri yazılmış bu səhifə məni maqnit kimi özünə cəlb edirdi. Bu kitabı deyəsən tale yazmışdı. Taleyin yazdığı kitablar isə yazıçıların yazdığı kitablardan çox-çox maraqlı və faciəli olur.

Mən bu kitabı ayaq üstə, elə buradaca ötəri oxuyub qurtarmaq istəmirdim. Mən onu evdə, arxayın, əlimi çənəmə söykəyərək oxumaq, dinləmək istəyirdim. Odur ki, bütün ehtiyatı, çəkinməyi bir kənara qoyaraq ona dedim:

- Gedək bizə! Oturaq, söhbət edək.

- İndi yox – dedi. –Axşam gələrəm.

- Bizim evi tanımırsan ki.

- Tanıyıram – dedi.

Mən təəccüblə:

- Hardan? – deyə xəbər aldım.

- Mən sizi ilk dəfə görən gündən o saat ürəyimə damdı ki, siz azərbaycanlısız. O idi ki, sizə elə diqqətlə baxırdım. Sizi izləyirdim, nə isə həsrətmi, ya bilmirəm qanmı məni sizə sarı çəkirdi. Çox olub ki, hiss eləmişəm siz bundan təəccüblənibsiz. Demişəm daha izləməyəcəyəm, sizi görməyə getməyəcəyəm. Amma ürəyimlə bacara bilməmişəm. Bir də görmüşəm ki, Dadaşzadə dükanının yanındayam. Nə isə. O gün siz məndən farsca soruşanda ki, nə istəyirsiz? Elə bil üstümə dağlar uçdu, altında qaldım. Elə bildim, yanılmışam. Üç gün görünmədim, ancaq buna görə… İndi bildim ki, ürəyim məni aldatmayıb.

- Bəs nə bildin ki, mən harda yaşayıram?

- Bir dəfə dalınca gəldim. Evinizəcən…

- Sən çoxdan burdasan?

Özümü saxlaya bilməyib xəbər aldım.

- Eh, soruşma, qardaş, iyirmi beş ildi.

- Oho… - deyə bildim. Mən iki ildi vətəndən ayrılmışam, darıxıram. Amma bu iyirmi beş ildir ki, burdadır. Yenə təkrar elədim – Oho…

- Bəli… Bir igidin ömrüdü.

Gördüm əsir. Dedim:

- Yaxşı, sənə soyuqdur, get, axşam bizə gəl. Hökmən gəl, gözləyəcəyəm.

- Gələrəm – dedi. –Ancaq adını bilmədim, eloğlu.

- Əlidir adım.

- Mənimki də Xəlildi, bala.

Ayrılanda mən ona əl verdim. O, əfqanlar sayağı:

- Be amane xoda! – dedi. – Be omide didar. Sonra bu sözləri farsca dediyindən utandı deyəsən. Əlavə elədi

- Dilim öyrəşib, bala.

Ayrıldıq.

Axşama az qalırdı. Dağların şaxtası qarı dondura-dondura şəhərə sarı gəlirdi. Mənim otağım isə isti idi. Kömür peçini qalamışdım. Parça bozbaşın xoş iyi otağımı doldurmuşdu. Çay dəmləmişdim. Xəlil kişini yaxşı qarşılamaq istəyirdim. Qərib adamdır – deyirdim. Peçə bir az da daş kömür atdım ki, otaq qoy lap isti olsun. Bəlkə onun canı qıza. Saat yeddiyə az qalmış qapı astaca döyüldü…

- Gəl, - dedim. Gələn Xəlil kişi idi. Xoşgəldin elədim. O, qapının ağzında dayandı. Mən stulu ona yaxın çəkmək üçün geri dönəndə o, dizlərini yerə qoyub qapının ağzında oturdu.

- Xəlil kişi, neyləyirsən, orda niyə otursan? – dedim.

- Elə bura yaxşıdı.

- Yox, yox, qoymaram. Bu stul sənindi. Otur burda…

- Stulda oturmağı yaddan çıxarmışam, bala. Neçə illərdi nökərçilik elədiyim evlərdə mənim yerim bax elə bu qapı ağzı olub…

- Burda olmaz, Xəlil kişi, qoymaram. Qolundan tutub qaldırdım. Stolun yanına çəkdim, peçə yaxın oturdu. Əllərini bir-birinə sürtdü.

- Evin istidi, maşallah.

- Hə.

Kişi otağıma – səliqəli otağıma baxırdı. Divarın dibində bir çarpayı qoyulmuşdu. Stolun bir küncündə qalın lüğətlər dururdu. «Kəhrəba» markalı qara rəngli saat aramla çıqqıldayırdı. Tranzistr susurdu. Arvadımın və oğlumun şəklini kitabın qırağına söykəmişdim. Gözümdən uzaq olmasın. Onlarsız yaman darıxıram. Xəlil kişinin baxışları şəklə zillənmişdi?

- Arvadındı?

- Bəli.

- Bu da oğlundu?

- Hə.

- Allah saxlasın. Xoşbəxt olsun.

- Sağ ol – dedim.

Armudu stəkanda çay töküb gətirdim.

- Nə zəhmət çəkirsən, bala.

- Heç bir zəhməti yoxdur. Burda heç sıxılıb eləmə. Elə bil öz evindir, Xəlil əmi.

- Ömrün uzun olsun, bala.

Çay içdik, ayağa durdum xörək çəkim.

- Neyniyirsən, a bala, orda? – dedi.

- Bir çörək yeyək, sonra…

- Yox oğul. Gəl otur, gəl bir danış görək o tərəflərdə nə var, nə yox. Mənim üçün fərqi yoxdur sən Azərbaycanın harasındansan. Ancaq danış, Azərbaycandan danış…

- Deyəsən, çox darıxmısan.

- Darıxmısan? Bu nə sözdü, bala? Darıxmısan? Yanmışam mən, kül olmuşam mən. Mənim çəkdiklərimin yanında darıxmaq nəmənədi ki?

Otaq isti olduğuna görə kişinin rəngi açılmışdı, durulmuşdu. Ancaq dərinlikdə dəbərişən gözlərinin bəbəyindən həsrət oxunurdu. Nədənsə düşünürdüm ki, mənim hər sözümü eşitdikcə onun iyirmi beş ildən çox müddətdə alışıb-yanan həsrətinin üstünə su çilənir, ruhu toxtayıb dincəlir, qürbətin ağrısı-acısı yüngülləşib azalırdı.

-Darıxmaq nəmənədi ki, bala – deyə o, artıq söz tapmağa çətinlik çəkirmiş kimi təkrar eləyirdi. Yanmışam mən, kül olmuşam mən. – Sonra ah çəkib başını buladı.

- Siqaretindən birini çəkməyə icazə verərsənmi, bala?

- Buyur, buyur.

Götürüb yandırdı. Tüstünü ciyərlərinə çəkdi.

- Danış bala, danışan dilinə qurban olum. İyirmi beş ildə gördüyüm birinci azərbaycanlısan.

- Dili yadından çıxartmamısan?

- Yox, oğul, yox. Südnən gələn sümükdən çıxmaz. Mən bu illər ərzində özümdən başqa azərbaycanlı görməmişəm. Durmuşam özümü

görmüşəm, oturmuşam dizimi. Əfqanca öyrənmişəm, dilim əfqanca danışıb, ürəyim azərbaycanca. Özümlə, ürəyimlə həmişə ana dilimdə danışmışam. Xəlvətə çəkilib gözlərimin qorasını sıxıb ağlayanda ana dilimdə ağlamışam, özümü tutduğum axmaq işə görə söyəndə ana dilimdə söymüşəm. Arvadım, balalarım gözümün qabağına gələndə, yuxuma girəndə onlarla ana dilimdə danışmışam.

O danışdıqca başına gələn qəzavü-qədəri öyrənmək həvəsim getdikcə çoxalırdı. Həyat tarixçəsini dinləmək mənim üçün dünyanın ən kədərli və ən şirin bir dastanını oxumağa bərabər idi. Odur ki, mən həvəsimə zor gələ bilməyib ona dedim.

- Xəlil əmi, əvvəlcə sən danış. Görək necə olub ki, bu yerlərə gəlib çıxmısan? Nə vadar eləyib səni?

- Yox bala, əvvəlcə sən danışacaqsan. Danışmasan aram ola bilmərəm.

Mən də bir papiros yandırdım.

- Mən müxbirəm, Xəlil əmi. Üç-dörd il qəzetdə, radioda müxbir işləmişəm: Azərbaycanın mərkəzindən tutmuş ən uca dağ kəndlərinə qədər, demək olar ki, qarış-qarış gəzmişəm. Sən denən haralısan, mən ordan danışım sənin üçün.

- Mən bakılıyam, bala.

Bakı sözünü dilinə gətirəndə kişinin gözlərində qığılcım yanıb söndü.

- Harasındansan Bakının?

- Lap mərkəzindənəm, bala. Onda Kommunist küçəsi adlanırdı. İndi bilmirəm nə adlanır…

- İndi də elə adlanır – dedim. – Bu sözlərdən sonra mən Bakıdan danışmağa başladım. Soyuqqanlı danışmırdım; çünki özümün də qəlbimdə həsrət yuva salmışdı. Düz bir il idi ki, ayrılmışdım. Onun geniş, yaraşıqlı küçələrini, artan, böyüyən üfüqlərini, yaşıl bağ-bağatlarını gözümün qabağına gətirib şirin-şirin danışırdım. Kişi elə bil nağıla qulaq asırdı. Xəlil əmi hərdən gözlərini yumub fikrə dalırdı.

Bilirdim ki, xəyalən küçələrdən keçir, kim bilir, bəlkə də evlərinin qapısını açıb içəri girirdi.

- Sən haralısan, bala? – deyə birdən söhbətimi kəsib soruşdu.

- Rayondanam, ancaq on beş ilə yaxındı ki, Bakıda yaşayıram…

Kişi duruxdu, sonra asta səslə:

- Mənim orda arvadım və bir oğlum, bir qızım qalmışdı. Bir Allah bilir ki, onların başına nə gətirdilər – dedi.

- Kim, əmi?

- Kim olacaq, hökumət.

- Niyə ki?

- Mənə görə, bala.

- Sənə görə? Sən neyləmişdin ki?!

Xəlil əmi papirosunu axıracan sümürdü, ani sükutdan sonra dedi:

- Mən indi dəvəsi ölmüş ərəbəm. İndi, bu qədər əzab-əziyyət çəkəndən, ölüb-diriləndən sonra heç kəsdən qorxmuram. Səndən də, sənin hökumətindən də. Mən sənlə açıq danışacağam, oğul. Nə olacaq, qoy olsun.

-Danış, əmi – deyə sakit səslə dilləndim. Heç nədən qorxma. – Çünki onun axırıncı sözləri əsəbiliklə dediyini hiss elədim. Bu sözləri ancan cana doymuş, yaşamaqla ölüm arasında heç bir fərq bilməyən adam deyə bilərdi.

- Hamısını müharibə elədi, bala. Yoxsa oturmuşdum evimdə-eşiyimdə… Camaat kimi gedib vuruşmuşdum, ölmüşdüm. Ölmüşdüm, qalmışdım, ya ki, qayıdıb gəlmişdim. Alnı açıq, üzü ağ… Calayi-vətən olmazdım.

Kişi bunları elə bil mənə yox, öz-özünə danışırdı.

- Axı necə oldu ki…

Sözümü kəsdi:

- Hə, bala, mən bir az nizamsız danışıram… - dedi.

- Yox, yox, lap yaxşı danışırsan.

O, bir papiros da yandırdı. Dərdinin ağrısını azaltmaq, ürəyinin yanğısını sındırmaq istəyirmiş kimi, acı tüstünü acgözlüklə sümürürdü. Gözlərini yumub ani sükut elədi, sonra asta-asta dilləndi:

- Sən belə başa düşürəm ki, qələm sahibisən, bala. Mənim sözümü-söhbətimi dürüst başa düşərsən.

- Dərdli adamı hamı başa düşər, əmi.

- Yox oğul, sən hələ cavansan. Sənin hələ dünyada gördüklərin çox azdır. Özü də sən həmişə yaxşı şeylər görmüsən dünyada. Amma mən… Qoy elə əvvəldən başlayım.

- Danış, danış…

- Pinəçi idim. Balaca bir dükanım vardı. Koburnat bağının tinində idi. Hər gün səhər gedib dükanımı açırdım, müştərilərimin ayaqqabılarını yamayırdım. Gündəlik yeməyimiz çıxırdı. Bəzən iş vaxtı qurtarandan sonra da, istirahət günləri də işləyirdim. Arvadımı, iki körpə balamı pis dolandırmırdım.

Əsgərliyə çağırış vərəqəsi gələndə evimiz yasa batdı. Arvadım sənətsiz, oxumamış bir qadındı. Ailə mənim əlimə baxırdı. Məni, uzun sözün qısası, çağırıb apardılar. Çox adamı aparırdılar. Mən də getdim… Yaxşı ki, bizi uzağa aparmadılar. Elə Bakının yaxınlığında kazarmalarda əsgərliyimizi eləyirdik. Təlim keçirdik. Bax elə mənim faciəm burda başlandı. Mən rus dilini bilmirdim. Neynəyim, rus məktəbi oxumamışdım, evimizdə rus dilində danışan olmayıb. Nə danışırdılar, başa düşmürdüm. İki nəfər azərbaycanlı idik. Leytenantımız vardı. Adını bilmirəm, familiyası İvanovdu. Əzazilin, əclafın biri idi. Sırada iki azərbaycanlı yanaşı gedirdik. Əmr verəndə, danışanda mən heç nə başa düşmədiyimdən deyirdim, ay Mamed, o nə deyir? O da deyirdi ki, məsələn deyir sağa dön. Dönürdüm. İvanov bunu başa düşdü. Bizi ayırdı. Onu cərgənin lap axırına, məni lap qabağına gətirdi.

Bir dəfə mənə nə isə əmr elədi. Danışdı, danışdı. Mən gözlərimi döyə-döyə ona baxıb qaldım. Gözümlə Mamedi axtardım, yox idi. Kimnən soruşum ki, o nə dedi, bir şey anlatmadılar mənə Qayıtdım.

Bildi ki, heç nə başa düşmədim. Çağırdı, hirsli-hirsli, ağzı köpüklənə-köpüklənə nə isə danışmağa başladı. Onu bildim ki, ana söyüşü söyür. Özümü saxlaya bilmədim, irəli yeridim ki, qulağının dibini qızışdırım. Dedim:

– Ay yoldaş, sən nə istəyirsən məndən?

Qaçdı. Bir saatdan sonra məni təkadamlıq otağa saldılar, qapını bağladılar. O qalmaqnan düz on gün orda bir tikə çörək və bir quruşka su ümidinə qaldım. Nə başını ağrıdım, bir sümük, bir dəri çıxdım ordan. Çıxan kimi yenə mənə sataşdı.

- Yoldaşı, kak dila? – dedi və əlini gicgahına aparıb işarə ilə başa saldı ki, ağlın başına gəldi, ya yox? Dişim bağırsağımı kəsirdi. Ondan böyüyə – polkovnik Starikova şikayət eləmək istəyirdim. Yaxşı kişi idi. Ancaq nə fayda ki, dilini bilmirdim. Desəydim onun atasını yandırardı. Dişim bağırsağımı kəsirdi. Təlimdə atamı yandırırdı. Süründürürdü, səngər qazdırırdı. Hamıdan çox məni işlədirdi. Elə hey yoldaşi deyib məni ələ salırdı. Neçə dəfə ağlıma gəldi ki, beynini qoyum güllənin qabağına, vurum, qatıq kimi dağıdım. Uşaqlarım, ailəm, gəlib dururdu gözümün qabağında. Qalırdım belə.

Qırx birin sentyabrında bizi İrana tərəf tərpətdilər. Bakının yanından, lap bizim küçədən keçib gedirdik. Eloğlumla danışdım ki, bəs mənimlə gedək İvanovun yanına, icazə istəyək, beş dəqiqə girim evə, uşaqları görüm, qaça-qaça gəlib çataram.

Getdik, dedik, şümür oğlu şümür razı olmadı. Nə qədər yalvardım – öz dilimdə yalvarırdım. Əsər eləmədi. Evimizin yanından, küçəmizdən keçib getdik. Yaş məni boğurdu. Amma əlimdən nə gələrdi? A zalım oğlu, sənə neynəmişdim? Niyə mənim həyatımı pozdun, niyə qoymadın axırıncı dəfə balalarımı görəm? Axı insanıq biz, bizim sinəmizdə insan ürəyi olmalıdı, daş yox. Nə isə. İranda – Təbrizdə də bu məndən əl çəkmədi.

Bir gün məktub aldım, qızımın öldüyünü xəbər verirdi arvadım. Bilirsən, qızım hansı gün ölüb? Mən bizim küçədən keçən günün səhəri,

sübh tezdən ölüb, bala. Mən bir də onu görə bilməyəcəyəm. Ölüb mənim balam, anamın adını qoymuşdum, oğlum qədər istəyirdim, təzə-təzə dil açıb ata-ata deyirdi. Leytenantı hər görəndə yaram təzələnirdi, balamın səsi qulağıma gəlirdi. Məni qızımla axırıncı görüşdən məhrum eləyən cəllad gündə qara tikan kimi gözümə batırdı. Bir gün yuxu gördüm. Qızım başını dizimə qoyub altdan-yuxarı mənə baxır, asta-asta deyirdi:

- Sən məni istəmirdin, ata!

Mən onun qumral saçlarını sığallaya-sığallaya cavab verdim:

- Niyə istəmirdim, bala? Sən özün bilirsən ki, atan səni nə qədər çox istəyir.

- Yox, istəmirsən – deyirdi. – Mən naxoş olanda elə hey səni çağırırdım. Ancaq sən gəlmədin. Mən sənsiz öldüm. Ancaq mən səndən vəfalı çıxdım. Öləndən sonra da sənin yanına gəlmişəm. Yoluzadı tanımırdım. Uça-uça gəlmişəm. Hər gecə gələcəyəm, ata. Mən səni çox istəyirəm.

- Mənim təəccübdən gözlərim böyümüşdü. Qızım lap böyük adam kimi danışırdı. O danışdıqca mən ağlayırdım. Yuxudan dəli kimi ayıldım, xeyli fikirləşdim. «Hər gecə gələcəyəm, ata. Mən səni çox istəyirəm». Onun bu sözləri indi də, üstündən neçə il keçməsinə baxmayaraq qulaqlarımda səslənir. Yatmaq istədim, qoy qızım yenə gəlsin, yenə danışsın. Ancaq yata bilmədim. Fikrim yenə öz doğma küçəmizdən, doğma evimizin yanından keçdiyim zamana qayıtdı. Elə o gecə qızım məni çağırırmış, çağırırmış. Ax, səni lənətə gələsən, lənətə gələsən, cəllad, qatil, daş ürəkli. Yox, bu qisası səndə qoymaram. Bəlkə də o gecə o, məni görsəydi, heç ölməyəcəkdi. Bəlkə ömrü uzanacaqdı. Birdən beynim qıjıldadı. Mən belə anlarda heç nə başa düşmürəm, nə elədiyimi bilmirəm. Geyindim, finkamı götürdüm. Yavaşcana onun çadırına girdim. Yatmışdı. Bir əlimlə ağzını tutub, o biri əlimlə bıçağı boğazına çəkdim. Çəkdim və boğuq xırıltı eşidildi. Toyuq kimi iki-üç dəfə çabalayıb süstlədi. Çıxdım. Özümü rahat hesab elədim. Necə rahat? Sonra qaçdım, qaçdım. Ayağım yer tutduqca qaç-

dım. Xanabad kəndinə çatanda hava işıqlaşırdı. Bir kəndlinin evinə girdim. Paltarımı dəyişdim. Asta qaçana göy imam qənim olsun. Qaçdım, qaçdım. Bir ay sonra Əfqanıstan sərhədinə gəlib çıxdım. Xusabda neçə gün qalandan sonra Ənardərəyə gəldim…

O zamandan mənim səfil-sərgərdan həyatım başlandı. Bilirəm, məni qaçandan sonra çox axtarıblar. Tapa bilmədilər. Bilməzdilər də. Ancaq ailəmi, bilirəm, məhv elədilər. Bu, onların əlindən gələrdi. Bu, çox asan işdi onlarçun.

O, susub qırış-qırış alnını bir az da qırışdırdı. Bu dəqiqə o, kimisə mənə xatırlatdı. O kimə oxşayırdı? Yox, xatırlaya bilmirəm. Fikir məni götürdü. Bilib tanıdığım adamlar gözümün qabağına gəlməyə başlayanda o dedi:

- Bizim ailədən indi bircə nəfər sağ adam var.

Mən tələsik xəbər aldım:

- O kimdi?

- O qızımdı, bala.

- Axı… sən dedin ki, o…

- Hə, mən dedim ki, o, ölüb. Ancaq o ölməyib. O, sağdır. Mənim fikrimdə, ürəyimdə o, sağdır. Sözünə əməl eləyir. Hər gecə yanıma gəlir, yuxuma girir. Böyüyüb, qəşəng qız olub. Hər gecə yuxuma girir, dərdləşirik. Ona əlləri çatmayıb. Amma oğlumu, arvadımı…

- Deyirsən öldürüblər?

- Yəqin, bala.

- Axı… - yenə fikrimdə götür-qoy eləyə-eləyə diqqətlə kişiyə baxırdım. Onun üzünün cizgiləri mənə çox tanış gəlirdi. Danışdıqca, dərdlərini deyib yüngülləşdikcə rəngi, üzünün cizgiləri aydınlaşır, mənim çox gördüyüm bir adam qiyafəsinə düşürdü.

- Axı, sənin oğlunun adı nə idi, əmi?

- Qurban olduğumun adı Sultan idi, bala!

- Sultan? Salmanzadə?

Kişi dik atıldı, gözləri böyüyüb hədəqəsindən çıxdı, qaşları yuxarı qalxdı. Qolumdan tutub silkələdi:

- Sultan Salmanzadə. Bəli Sultan… Sən onu tanıyırsan? Sultan Salmanzadə Xəlil oğlu?

- Arvadınızın da adı Həlimədi, eləmi?

- Həlimə, Həlimə – deyə o, az qala qışqıra-qışqıra cavab verdi və təkrar elədi:

- Həlimə, Həlimə.

- Tanıyıram, əmi, tanıyıram.

O süstəldi. Qüvvəsi tükənmiş adam kimi stula oturdu. Stul altında silkələnib cırıldadı.

- Ox, başına dönüm, ay bala. Səni Allah hayandan yetirdi mənim üçün?! – Gözlərindən yaş axa-axa, məzlum-məzlum mənə baxdı.

- Sakit ol, Xəlil əmi, sakit ol. Ailən sağ-salamatdı. Özünə gəl, hər şeyi sənə yerli-yataqlı danışacağam – deyib fikrən ötən günlərə qayıtdım.

Sultan mənim iş yoldaşım idi. Yaxşı savadlı, ağıllı bir oğlandı. Xəlil kişinin başına gələn əhvalatdan sonra Həlimə xalanı Sultanla birgə Sibirə göndərmişdilər. Neçə il o tərəflərdə qalıblar. Həlimə xalanın sağ qulağını soyuq aparıb. İndi – neçə il bundan qabaq onları da buraxıblar.

Mən hər şeyi ətraflı danışdım. Xəlil əmi təpədən dırnağa qulaq kəsilib məni dinləyirdi.

- Ay bala, səni and verirəm o cavan canına, mənə dediklərin düzdü, ya yox?

- Balamın canı üçün. Əmi deyirəm, Sultan mənimlə can bir qəlbdə dostuq. Sizin evinizə gəlib gedirəm. Onlar bizə gəlirlər. İnişil Sultana toy elədik, yaxşı bir qız aldıq ona. Toyunda özüm tamadalıq eləmişəm. Sultanın indi bir qızı olub. Adı da Səmirədir.

- Səmirə?

- Hə.

- Ölən qızımın adını qoyub. Onun da adı Səmirə idi. Həlimənin işidi. Həlimə də onu mənim kimi çox istəyirdi.

Mən durub beş gün bundan qabaq Sultandan aldığım məktubu gətirdim.

- Budur, bax, inanmırsansa bu da onun məktubudur. Bax, oxu, Sultan Salmanzadə…

O, məktubu əlimdən qapıb gözlərinin qabağına gətirdi. Baxdı, baxdı, ürəyinin üstünə qoyub uşaq kimi ağladı… Sonra məktubu öpüb gözlərinin üstünə qoydu.

- Xəttinə qurban olum ay bala. Xəttinə qurban olum ay bala. Bir bunu oxu görüm ay bala, ciyərparam nə yazır.

Mən məktubu alıb Sultanın ailəsi, güzəranı ilə bağlı olan yerləri oxumağa başladım.

- «Əziz qardaşım Əli. Biz lap yaxşıyıq. Kefimiz kök, damağımız çağ. Sənə şad xəbər verirəm: təzə ev aldıq, Nərimanov prospektində. Səmirə yavaş-yavaş danışır. Həlimə xalan deyir ki, lap o biri rəhmətlik Səmirəyə oxşayır. Anam elə hey səni soruşur. Deyir görəsən uşaq qürbətdə neyləyir?! Bu günlərdə xəstələnmişdim. Boğazıma soyuq dəymişdi. İşə çıxa bilmədim...»

Birdən məktubu bir kənara atdım. Saata baxıb radioya sarı cumdum. Hələ vaxta iyirmi dəqiqə vardı.

- Radiodur? – dedi.

- Hə.

- İyirmi ildi arzusundayam ki, bir dənə radio alım. Ala bilmirəm. Bakıya qulaq asmaq üçün. Mənim çəkməçi dükanımda bir dənə çətirə oxşarı vardı. Səhərdən axşamacan qulaq asırdım. Bir dəfə burda – sahibin evində radionu qurub Bakının səsini eşitmək istəyirdim. Ağa girdi içəri, məni qovladı. – Əlini vurma – dedi. Sən nə bilirsən radio nədir. Neçə illərdi bu həsrətlə yaşayıram. Amma…

O danışanda sözünü kəsmirdim. İndi «amma…» deyəndən sonra sözünün dalını demədi. Üzümə baxdı, görünür mənim məktubu yerə atıb radionun üstünə cummağım kişinin diqqətindən qaçmamışdı.

- Bakıya qulaq asmaq istəyirsən?

- İstəyirəm bala, çox istəyirəm. Bu arzum ailəmi görmək kimi qüvvətli olub həmişə.

- Oğlunun necə, səsini eşitmək istəyirsənmi?

- Oğlumun?

- Hə, Sultanın.

O, təəccüblə üzümə baxdı.

- Sən lap sehrkar adamlara oxşayırsan, bala. Allah səni hardan göndərdi mənim üçün?

Düyməni burub Bakını tutdum. Konsert idi. Zeynəb oxuyurdu. Onun səsindəki məlahət adamın ürəyini riqqətə gətirirdi. Zeynəbin səsini vətəndə dinləmək bir ayrı şeydi, qürbətdə dinləmək bir ayrı şey. Vətəndə o səs səni düşündürürsə, ləzzət verirsə, qürbətdə o səs səni ağladır. Zeynəb oxuduqca kişinin gözlərindən yaş axırdı. O, dərdlərinəmi ağlayırdı, ayrılıqmı ağladırdı onu, ya da musiqi ağladırdı? Billə bilmədim.

- Sənin oğlun, mənim dostum Azərbaycan radiosunda diktor işləyir. Yaxşı diktordur.

Kişi möcüzə qarşısında dayanmış kimi idi. Möcüzə baş verəcəkdi.

Konsert qurtardı. Efirdə zərif bir xışıltı eşidildi. Sonra aydın, səlis, qəvi bir səs:

«Danışır Bakı!» - dedi. Bu səsi eşidən kimi dedim:

- Bax, Sultandır əmi, danışan.

Kişi vəhşi bir hərəkətlə üstümə cumub radionu əlimdən qapdı, bağrına basdı.

- Oğul, deyə var səsi ilə qışqırdı. – Oğul, səsinə qurban olum, oğul!

- Son xəbərlərin verilişinə başlayırıq!

- Oğul, məni eşidirsən? Mən atanam, mən atanam. İtkin düşmüş atan.

Oğul səsini alçaldıb eləmədən sözünə davam edirdi.

- Biləsuvar rayonunun zəhmətkeşləri…

- Sultan, bala, mənəm, mən, mənə cavab ver.

Ata qışqırırdı, oğul eşitmirdi. Ata ağlayırdı, oğul danışırdı. Ata oğulu eşidirdi, oğul atanı yox. Bu qəribə səhnə ömrüm boyu yadımdan çıxmaz. Çünki bu səhnə məni ağlatdı… Ağlamaq isə yaddan çıxmır. Göz yaşında nə hikmət varsa unudulmur, bir damcısı da unudulmur.

***

Biz ayrılanda mən radiomu ona bağışladım. Gecə yarıdan keçmişdi. Mənə necə təşəkkür edəcəyini bilmirdi:

- Məni vətənə getməyimdən keçmiş ola, bala. Çox sağ ol ki, məni nigarançılıqdan qurtardın. Mənim ölümümə az qalıb. Məni ailəmlə elə bil təzədən görüşdürdün. Çox sağ ol. Bu həddiyən isə əvəzsizdir mənim üçün.

- Mən sənin vətənə qayıtmağına kömək eləyərəm. İndi zəmanə sən görən zəmanə deyil. Özü də…

- Axı günah məndə olmadı, bala. Məcbur elədilər məni.

… Bizim evimiz – mənim hücrəm Şahzadə xiyabanının yanındadır. Birinci daxma mənimdir. Elə ətraflı dedi ki…

Mən sabah imkan tapıb ona dəymək fikrində idim. Gedə bilmədim, o biri gün getdim. Soruşdum, bir uşaq qapısını nişan verdi. Qapını döydüm, səs gəlmədi, itələdim açıldı. Bura alçaq, yarıqaranlıq bir daxma idi. Səs-səmir yox idi. Radio balaca taxta çarpayının yanında xırıldayırdı. İrəli yeridim. Xəlil əmi taxtın üstündə uzanmışdı. «Yazıq, radioya qulaq asır!»

- Xəlil əmi.

- …

- Xəlil əmi…

- …

Elə bu zaman radio səsləndi. Sultanın aydın səsi eşidildi.

- Danışır Bakı. Ədəbi verilişimizə başlayırıq.

- Xəlil əmi, dur ayağa, Sultan danışır.

Xəlil əmi tərpənməyəndə canımdan bir gizilti keçdi.

- Xəlil əmi – deyə onu silkələdim – Sultan danışır.

Xəlil əminin əlinə əlim toxunanda hər şey aydın oldu. Kişi keçinmişdi. Sultan isə hansısa şairin bu beytlərini oxuyurdu:

Ömrümün gülləri bükdü boynunu,
Əsdi, yaman əsdi yeli qürbətin.
Başıma dağlartək qar ələndi, qar,
Gəzdi saçlarımda əli qürbətin.

Həsrətdən quzutək mələyir ürək,
Çarə yox, hər dərdə dözəsən gərək.
Yağ-bal yedirsə də, ögey anatək,
Zəhər tuluğudur dili qürbətin.

Radionu söndürdüm.

- Danışma, bəsdi, dostum. İntizarla, ümidlə gözlədiyin, bəzən də nifrətlə yad elədiyin atanı burda tapdım, burda da itirdim – dedim ürəyimdə. Və Xəlil əminin solğun, meyid üzünə baxıb ağladım.

… Onu şəhərdən azca aralı, «Qəriblər» qəbristanlığında dəfn elədim…

25.11.1966 – 12.01.1967, Kabil

MEŞƏDƏ

Qar altında nəfəs alan şam meşəsində sakitlikdi. Ağacların yana əyilmiş budaqlarından asılmış sırsıralar bu yerlərdə çox nadir hallarda görünən qış günəşinin zəif işığı altında qınından sıyrılıb çıxarılmış qılınc kimi bərq verib parıldayırdı. Torpağın üstünə qalın ağ yorğan kimi sərilmiş qarın üst qatı donmuşdu. Arabir budaqdan qopan xəncər – sırsıra şiş uclu ox kimi süzə-süzə başıaşağı yerə gəlir, nazik buz təbəqəsini deşib qarın içinə batırdı və yalnız ağaclardan atılan bu oxlar meşənin qış sükutunu pozurdu. Nazik pambıq şala bükdüyü uşağı qucağına möhkəm-möhkəm sıxmış Valentinanı əvvəl bu oxların uçuşu, şıqqıltısı səksəndirirdi. Topuqdan aşağı qara batan ayağını saxlayıb, dinləyir, tıncıxa-tıncıxa o yan, bu yana boylanır, qucağında qurcuxan uşağın ağzını əlilə tutmağa, səs çıxarmağa qoymamağa çalışır, bir kəs olmadığını görüncə yoluna davam edirdi. Ürəyi içəridə quş kimi çırpınırdı. Ac idi, neçə vaxtdan bəri doyunca qarnına çörək yeməyən Valentinanın sifəti ağarmış – saralmış olsa da, indi şaxta onun yanaqlarını qızartmışdı, soyuq ayaqlarını kötüyə döndərmişdi, çətinliklə yeriyirdi.

Ac olmağına, yorğun olmağına baxmayaraq o, özündə tükənməz bir qüvvə hiss eləyirdi. İnanırdı ki, bu qüvvə onu mənzilə – doğma kəndlərinə çatdıracaq. Dörd il bundan qabaq kənddən çıxmışdı. Anası ilə, atası ilə vidalaşıb on kilometr uzaqda yaşayan Alekseyə ərə getmişdi. Bu, elə bil dünən olmuşdu. Aleksey traktorçu idi. Valentina ilə mehriban, səmimi yaşayırdı. Ancaq bu xoş güzəran uzun çəkmədi. Valentina ayın-günün içində olanda Alekseyi əsgər çağırdılar. Əgər o, iki gün də gec getmiş olsaydı, indi anasının qucağında soyuqdan büzüşən Lyoşkanı - ilk övladını görərdi. Görə bilmədi. Uşaq dünyaya gələndə atası kim bilir harda əsgər paltarında düşmənlə vuruşurdu. Valentina ərinin bu tezliklə məhv olacağı fikrini ürəyinə gətirmirdi. O,

hələ vuruşmalı idi, o, hələ sağ qalmalı idi. O, qayıtmalı, üzünü görmədiyi körpəsini bağrına basıb duz kimi yalamalı idi… Alekseyin qoca ata-anası o, əsgər getdikdən sonra Valentinanın ümidinə qalmışdı. Neçə dəfə onları qoyub öz kəndlərinə – ailəsinin yanına gəlmək istəmişdisə də ürəyi iki kimsəsiz qocanı damın altında tək qoyub gəlməyə icazə verməmişdi.

Almanlar üç gün irəli kəndə basqın elədilər. Evlər yandırıldı, uşaqlar, günahsız adamlar qızıl güllədən keçirildi. Kəndin ortasında qurulmuş dar ağaclarından asılmış adamların qaralmış sifətləri, hədəqəsindən çıxıb partlamış gözləri, qaralıb bir qarış sallanmış dilləri indi də, bu sakit meşədə də onun fikrindən çıxmırdı. Gördüyü vəhşiliklərdən dəli olmaq dərəcəsinə gələn Valentina ancaq üç yaşlı Lyoşkasını götürüb dan yeri qızaranda kənddən çıxmış, özünü meşəyə salmış, doğma kəndlərinə sarı üz tutmuşdu. Onun bu saat ürəyində bircə arzusu vardı. Lyoşkanı sağ-salamat babasına-nənəsinə çatdırsın, özü də bir uşaq kimi onların böyrünə qısılıb ağlasın, ağlasın. Bu az yaşında gördüyü dəhşətlər onun ürəyini daşa döndərmişdisə də, qadın zərifliyini, həlimliyini, həssaslığını əlindən ala bilməmişdi. Onun bundan sonrakı həyatının məqsədi, mənası ancaq Lyoşkaya sərf edilməli idi, onu böyütməyə. Heç olmasa atası gələnəcən saxlamağa yönəldilməli idi. Hər dəfə düşünəndə ki, Aleksey öz oğlunun üzünü görməyib – onu ağlamaq tuturdu.

Sıra ilə düzülmüş ağaclar bir-bir arxada qaldıqca Valentinanın qətiyyəti daha da artırdı. Ona nə üçünsə elə gəlirdi ki, hələ almanlar onların kəndinə gedib çıxmayıblar, hələ evlər, eşiklər viran olmayıb, adamlar öldürülməyib. Və bu ümid onu qüvvətli bir maqnit kimi çəkib irəli aparırdı.

Əyni yuxa idi. Canını qızdıran yeganə pambıq şalı açıb Lyoşkaya bürümüşdü. Ancaq deyəsən uşağın canını bu da isindirmirdi. Valentina qucağındakı uşağın bədəninin necə əsdiyini aydın hiss eləyirdi. Ana nəfəsini uşağın nəfəsinə verirdi. Uşağın göy gözləri məşəl kimi

parıldayırdı, üzünün sarı tükləri biz-biz olmuşdu. Ana hiss eləyirdi ki, içəridə uşağın ürəyi tir-tir əsir və onun arıq, cılız bədənini beləcə titrədir. Valentina uşağı özünə sarı sıxmaqla da titrəməsini dayandıra bilmirdi. Qıçı qar altında qalmış kötüyə ilişdi və ana-bala üzü üstə qarın üstünə sərildilər.

Lyoşka zarıdı:

- Ma.

- Ağlama, bala – dedi. – Və ayağa qalxmağa cəhd eləyərək eşələndi. Uşağın əli qara batmışdı. Güc-bəla ilə qalxdı, uşağı da qaldırdı. Üstünü çırpıb yoluna düzəldi. Lap darıxmışdı. Bezmişdi. Bayaqdan dolmuş gözləri yıxılıb-durandan sonra boşaldı: yanaqları boyunca yaş axmağa başladı. O, səssiz-səmirsiz ağlayırdı. İki dəqiqə keçməmiş üzündə – yanaqlarında donmuş buz gilələri göründü, bir azdan isə buz çubuğu əmələ gəldi. Kənardan baxana elə gələ bilərdi ki, onun gözlərindən iki buz çubuğu çıxıb. Valentina əlini yanaqlarında gəzdirdi, çubuqlar sınıb yerə düşdülər. O, pambıq jaketinin sürtülüb getmiş qolu ilə gözlərinin yaşını sildi və dərin bir qorxu hissi ilə düşündü ki, ağlamaq olmaz, göz yaşları qətrə-qətrə donaraq ürəyinə qədər gedib çıxa bilər. Ürəyini dondura bilər. Yox, bu dəhşətdir. Amma bu qorxulu fikir onu tərk eləmədi. Əgər donsalar… Bəs uşaq? Bəs Aleksey? Ciyərparasını görməmiş kövrək ürəkli ata?

Qışda ölmək də insan üçün bir dərddir – deyə o ürəyindən keçirməyə başladı. Adam bu soyuq torpaq altında necə yata bilər?! Sonra özünün bu düşüncəsinə acı-acı gülümsündü: ey yazıq, kimdi səni basdıran? Bir də öləndən sonra sənin üçün nə fərqi? Ya torpağın altı olsun, ya üstü? Nə fərqi? Elə deyilmi?! – Bu fikirləri özündən kənar eləməyə çalışdı: xəyalən evə ata-anasının yanına gəldi. Budur, atası İvan Petroviç və anası Mariya Nikolayevna onu qapıda gülərüzlə qarşılayırlar. Qucaqlaşıb öpüşürlər. İvan Petroviç körpə vaxtı gördüyü Lyoşkanı anasından alıb öpür, sonra tez rus peçinin üstünə çıxarıb isindirir. Mariya Nikolayevna ağlaya-ağlaya qızını süzür:

- Nə sınıxmısan, ay bala! – deyir. «Mənim qumral saçlı körpəm, necə də dəyişmisən. Sənin üçün orada yəqin çox ağır keçib?»

«- Eybi yoxdur, ana, müharibədir. Neyləmək olar?»

Valentina xəyalən soyunur, o da yuxarı, peçin üstünə çıxır… Canı, ürəyi yavaş-yavaş isinməyə başlayır. Kaş təzədən uşaq olaydım. Qayğısız, dərdsiz… ah çəkir.

Birdən qulağına danışıq səsi dəydi. Qaşlarını yuxarı dartıb sək-səkəli halda irəli baxdı. Heç kəs görünmürdü. Ancaq səs irəlidən gəlirdi. Dayanıb dinlədi, söhbət eləyənlər nemescə danışırdı. Bunu hiss eləyən təki boğazı qurudu, udqundu. Ağzını geniş açıb ciyər dolusu nəfəs almaq istəyirdi. Ancaq elə bil bu boyda meşədə hava yox idi. Ədyalın ucunu qaldırıb Lyoşkaya baxdı. O, gözlərini yummuşdu, üzünə işıq düşən kimi gözlərini açdı və namüəyyən bir ifadə ilə anasına baxdı. O, ancaq üşüyürdü. Sir-sifətində qorxu əlaməti yox idi.

Valentinanın beyninə gələn ilk fikir bu oldu ki, kənara çəkilib ağacların içində gizlənsin. Bəlkə xilas ola bildilər. Demək – o düşündü – hər şey bitdi. Demək onların murdar ayağı bizim də kəndə dəyib. Görəsən bizimkilər necədir; salamatdılarmı barı?! – Valentinanı bu soyuqda, qarda kəndə sarı çəkib gətirən bu ümidin də üstünə su çiləndi. Ona elə gəldi ki, bu dəqiqə onlar – ana-bala bu dünyada tək-tənha qalıblar. Aleksey yox, ata yox, ana yox…

«Qoy elə öldürsünlər məni də!» – deyə birdən qəti qərara gəldi - heç yerə qaçmayacağam. Bu alçaqların qabağından qaçmayacağam». Yerindən tərpənib düz irəli – səs gələn səmtə irəlilədi. «Qaçmayacağam!» – öz-özünə təkrar eləyirdi. Dördüncü addımı atanda ana qucağındakı uşağın səsini eşitdi.

- Ma.

Ana elə bil ayıldı. Bayaqdan Lyoşkanı unutmuşdu. Bəs o?

- Nədi, bala?

- Üşüyürəm, ma.

- Az qalmışıq, döz, Lyoşkacan.

Uşaq kiridi.

«Yox, Lyoşkanı xilas eləməliyəm. Onu atasına… deyərək o, qəti bir hərəkətlə sola buruldu. Orada, səkkiz-doqquz addım aralıda – qalınlıqda gizlənmək olardı. Nemeslər keçib gedəndən sonra yola düzəlmək, bir təhər kəndə çatmaq olardı.

Valentina yenicə özünü kolluğa salmışdı ki, iki nəfər alman ağacların arasından çıxdı. Biri gödək, kök, yumrusifət əsgər idi. O biri ucaboy və arıq bir adamdı. Gödək tüfəngini çiynindən asmışdı, amma uzun avtomatın qayışını boynuna keçirib hər ehtimala qarşı əlini qundağın üstünə qoymuşdu. Ağır-ağır yeriyirdilər. Hərdənbir dayanıb ətrafa baxır, səs-səmiri dinləyir, sonra yollarına davam eləyirdilər. Danışıqları və qarın xırıltısı aydın eşidilirdi. Valentina nəfəs belə almadan yoğun şam ağacının dalına sığınıb baxırdı. Kaş Lyoşka səsini çıxarmayaydı. Əgər o, ağlasa, ya qışqırsa demək hər şey bitdi. Ana hər ehtimala qarşı əlini uşağın ağzına yaxın tutmuşdu.

Nemeslər Valentinagilin tuşuna çatanda dayandılar. Yerə baxmağa başladılar. Valentinanın ürəyi qopdu. Onlar Valentinanın qar üzərində qalmış izini görmüşdülər. Bu, heç onun ağlına da gəlməmişdi. Hər şey məhv oldu, hər şey bitdi. Valentinanın alnında tər damcıları göründü… Gözlərini geniş açaraq nemeslərə baxmaqda davam elədi. Nemes dilini bilmirdi, ancaq onların hərəkətlərindən bir şey anlamaq istəyirdi. Uzun sağ əlini avtomatın tətiyindən çəkmədən sol əlilə Valentinanın izini göstərirdi. Yəni deyirdi ki, bax, bu tərəfdən gəlib. Gödək izi diqqətlə nəzərdən keçirib şəhadət barmağını uzuna sarı uzatdı. Yəni dedi ki, bir nəfərdi. İkisi də üzünü Valentinanın gizləndiyi səmtə döndərdi.

Uzun izə düşüb irəliləyəndə Valentinanın gözləri yumuldu. Ancaq xoşbəxtlikdən gödək nə üçünsə əlini atıb uzunun qolundan tutdu və geri çəkdi. Valentina azca nəfəs aldı. Ancaq bu uzun çəkmədi, uzun gödəyin sözünə baxmadı. İrəli addımladı. Gödək də onun dalınca gəlməyə məcbur oldu. Bütün bunları görən Valentina taqətsiz halda

ağaca söykəndi. Uzun tüfəngi hazır tutmuşdu, gödək onunla dabanbasma gəlirdi.

Ağaca beş addım qalmış uzun Valentinanı gördü və qışqırdı:

- Əllər yuxarı.

O, bu sözləri elə dedi ki, təkcə Valya və Lyoşka deyil, ondan iki-üç addım geridə dayanmış gödək də səksəndi.

Valentina dikəldi, geniş açılmış gözlərini uzuna zilləyib ağır-ağır ağacdan aralandı, ancaq əllərini qaldırmadı, çünki uşaq yerə düşə bilərdi. Onun bu saymazyana hərəkəti uzunu acıqlandırdı. O, bir də qışqırdı:

- Əllər yuxarı – uzunun qabaqdan bir dişi düşmüşdü. O, ağzını açanda Valentina bunu gördü.

Valentina indiyəcən düşmənlə bu cür, üz-üzə, göz-gözə dayanmamışdı. Uzunun qışqırığına fikir vermədən o, bu iki nəfəri nəzərdən keçirirdi. Elə bil titrəməsi də dayanmışdı. Elə bil daha üşümürdü də…

Gödək dilləndi…

- Partizan? – Bu sözü o, rusca dedi.

Valentina heç nə demədi.

Uzun üçüncü dəfə əmr eləyəndə o, Lyoşkanı iki əlində yuxarı qaldırdı. Ədyal sürüşüb uşağın çiyninə düşəndə nemeslər təəccüblə bir-birinin üzünə baxdılar və sonra güldülər. Gülüş səsi meşədə beşaçılan gülləsi kimi şaqqıldadı. Bu səs onların özünü də qorxuzdu deyəsən. Daha gülmədilər. Lyoşka ağladı. Ana onu yenə şala büküb qucağına aldı və silkələyərək sakitləşdirməyə çalışdı. Ancaq uşaq qorxmuşdu deyəsən. Sakit olmaq bilmirdi.

Uzun irəli yeridi. Gödək də dalınca. Deyəsən onlar başa düşmüşdülər ki, qadının heç bir silahı yoxdur. Ancaq yenə ehtiyat elədilər. Uzun qabağa yeridi. Avtomatı Valentinaya tuşladı:

- Axtar, Hans! – dedi. – Hans gözlərini qadının üzündən çəkmədən lap yaxın gəldi. Qorxa-qorxa əlini pambıq jaketin ciblərinə

vurdu. Sonra ədyalı açıb uşağa baxdı. Oğlan onu görən kimi səsini kəsdi. Gödək dönüb uzuna dedi:

- Heç nə yoxdur.

Arxayın-arxayın bir-birinin üzünə baxdılar. Gödək təzədən Valentinaya tərəf gəldi. Ət içində itib-batmış qonur gözlərini hərisliklə onun üzündə, bədənində gəzdirdi. Valentinanın üzü qəşəngdi, göy, işıqlı gözləri uzun, qatlama kirpiklər arasında gözəl görünürdü. Qorxu, soyuq üzünün sakit və gözəl ifadəsini çox az dəyişmişdi. Valentina kəndlərində birinci qəşəng qız sayılırdı. Cavanlar, bəzi evlilər-ailəlilər belə onun ürəyəyatımlılığı qarşısında ağzı açıla qalardılar: uzun hörükləri kimi heç kəsin hörüyü yox idi bu kənddə. Hətta, həmyaşıd qızlar belə onun hörüyünə qibtəylə baxardılar. Mütənasib bədəni, düz, ətli ayaqları, dolu, ağ dizləri gecələr çox cavanların yuxusuna girərdi. Ancaq o, öz kəndlərinin cavanlarından heç birinə könül verməmiş, Alekseylə – qədd-qamətli, gümüşü saçlı oğlanla ömür-gün yoldaşı olmağa razılıq vermişdi. Bunun da əsil səbəbi Alekseyin həssas təbiətli – şair ürəkli olması idi. Gözəllik üçün ürəyi gedərdi. Ən çirkin bir şeydə də bir gözəllik axtarardı. Axtarardı və tapardı da. Evləndiklərinin birinci günü, toya yığılmış qohum-əqraba, dost-tanış çəkilib gedəndən sonra iki sevgili tək qalanda Valentinanı alt paltarda görən Aleksey bihuş halda divanın üstündə xeyli oturub qalmışdı. Çünki Valentinanın bu əndazədə qəşəng olduğunu o, ağlına da gətirə bilməzdi. O gecə qəribə, əsrarlı bir gecə idi bu iki cavanın həyatında. O günlər harda qaldı? Nə xoş günlər idi o günlər?!

İndi budur, tumgözlü alman irişə-irişə əlini onun göbəyinin üstünə qoyub silkələyir. Valentinanın beyni uğuldayırdı. Kök əsgər uzuna baxıb deyirdi:

- Yaxşı candı.

Uzun sanki onun bu sözündən sonra ayıldı. Hərisliklə Valentinaya baxıb ac adam kimi udqundu. Bayaqdan elə bil onun qadın olduğu uzunun heç ağlına da gəlmirdi. Amma indi… O da irəli gəldi:

- Hans, deyirsən yaxşıdı?

- Hə, Henri, əsil rus gözəlidi. Bir buna bax – deyə o, yenə əlini dar qoftanın altında aydınlıqla seçilən budunun üstündə gəzdirdi. Elə bu zaman Valentina onun qarnına bir təpik ilişdirdi. Gödək arxası üstə qarın üstünə yıxılanda uzun qorxunu-filanı yaddan çıxarıb yenə güldü, yenə tez gülüşünə ara verdi… Gödək durub üstünü çırpa-çırpa uzuna və Valentinaya baxıb sırtıqcasına güldü. Uzun baş barmağını irəli uzadıb uşağı istədi. Uzun işarə ilə dedi ki, əgər istəyirsən uşağın sağ qalsın, qarın üstünə uzan.

Valentina onun niyyətini dərhal başa düşdü və təzədən titrəməyə başladı. Bu dəfə gödək qarın üstünə uzanmağı ona təklif elədi və işarə ilə ona başa saldı ki, əgər qarın üstünə uzansa, uşaq da, o da salamat qalacaq, yoxsa… - Uzun onun sözünü işarə ilə tamamladı – hər ikinizin başına fişt. Bir güllə!

Görünür, onların qərarı qəti idi. Gödək əlini uzadıb uşağı anasının qucağından qoparmaq istədi. Uşaq Valentinanın boynuna sarmaşıb qopmadı. Uzun avtomatı onun üstünə tuşladı:

- Ver uşağı.

- Vermirəm. İkimizi də bir öldürün.

Kök birdən ayağını Valentinanın baldırının dalına qoyub onu geri itələdi. Ana-bala ikisi də arxası üstə qarın üzərinə yıxıldı. Kök fürsətdən istifadə eləyib uşağı ciyə-ciylə anasından alıb uzunun yanına gətirdi. Bunu elə sürətlə elədi ki, Valentina eşələnib qarın içindən duranacan kök özünü onun üstünə atdı. Valentina qarın içində çabalayırdı. Əsgər o qədər kök və ağır idi ki, Valentina ancaq qıçlarını tərpədə bilirdi. Hər iki əli isə kökün əli altında qarın içinə sıxılmışdı. Uzun gülürdü. Gödək ona qanrılıb dedi:

- Henri, qayışını mənə.

Henri gülə-gülə şinelinin qayışını açıb ona sarı atdı.

- Özün də gəl kömək elə.

O, Lyoşkanı yerə qoydu, uşaq ağlayırdı.

- Mama, mama. – deyirdi.

- Əclaflar, buraxın, buraxın – deyə Valentina səsi gəldikcə qışqıranda uzun əvvəl bir ovuc qar basdı onun ağzına, qadın qarı tüpürdükdə gödək imkan tapıb dəsmalını Valentinanın ağzına tutdu. Uzun tüfəngini çıxarıb yanına qoydu. Artıq Valentinanın əli də bağlı idi, ağzı da. Boğuq inilti eşidilirdi.

Uzun gödəyə dedi:

- Sən get uşağı kirit, əvvəl mən…

Gödək töyşüyə-töyşüyə:

- Yox, Henri – dedi. – Bu ola bilməz. Səhərdən tər tökürəm. Əvvəl…

Gödək ovunun üstünə çökmüş qaraquş təki, ağzı qana dəymiş köpək kimi burdan çəkilmək istəmir:

- Yox, ola bilməz – deyirdi.

Onun qətiyyətlə bu sözlərini eşidən Henri dodaqaltı deyinə-deyinə geri çəkildi, uşağın yanına gedib onu qarın içindən götürdü. Əlilə ağzını tutdu və ona acıqlandı. Oğlan içində hıçqıra-hıçqıra qaldı. Ancaq barmağını anasına sarı uzadıb inildəyirdi.

Valentinanın səsi çıxmırdı. Ağzındakı dəsmal islanmışdı… Gödək Valentinanın yaş axan gözlərinə baxırdı. Qadın gözlərini yummuşdu. Birdən o, ağzındakı dəsmalı «xıx» eləyib havaya üfürdü. Gödəyin gözlədiyinin əksinə olaraq o, qışqırmadı. Bu, gödəyin xoşuna gəldi. Üzündə isti qadın nəfəsi gəzən gödək xoşallanıb onun bəyaz üzündən öpdü. Valentina yenə dinmədi. Gödək gözlərinə inanmırmış kimi döyükdü. Valentina nazik, ağarmış dodaqlarını gödəyin dodaqlarına sarı uzatmışdı. Gödək vəcdən özünü saxlaya bilməyib dodaqlarını qadının dodaqlarına yapışdırdı. Valentina gödəyin dodaqlarını sümürdü, yavaşcalı dişlərini araladı. Gödəyin sümürülmüş dodaqları qadının dilinin dalınca içəri – ağzına getdi. Və elə bu anda gödəkdən qopan vəhşi səs bütün meşədə əks-səda verib dalğalandı. İlan vurmuş adam belə qışqırmazdı. Gödək durdu, sıçradı. Adam səsinə oxşamaz səslə bağırdı. Uzun

uşağı yerə atıb ona sarı qaçdıqda gödəyin ağzı qan içində idi. Bir az da yaxın gəlib diqqət yetirəndə gördü ki, gödəyin nə alt dodağı var, nə üst. Qızıl qan axıb yaxasını, şinelini bulamışdı.

Valentina əlləri bağlı olduğu halda ayaq üstə dayanmışdı. Onun da ağzı qanla dolu idi. Gödək əyilib yerdən avtomatı götürdü. Çaxmağını şaqqıldatdı.

- Neyniyirsən, Hans?

- …

- Vurma… Bəs mən?!

Güllə açıldı. Hans düz onun qanlı ağzını nişan almışdı. Valentina səntirlədi, eşələnmiş qarın içinə düşüb hərəkətsiz qaldı…

Lyoşka dəhşətlə qışqırırdı.

Uzun gödəyin eybəcər sifətinə baxırdı. Gödək uşağı da nişan aldı.

- Neyniyirsən? – deyə Henri xəbər alanda o artıq tətiyi çəkdi. Ancaq möcüzə baş verdi. Avtomat açılmadı… Axırıncı güllələrini gödək Valentinanın ağzına sıxmışdı.

- Tüfəngini mənə.

- Yox. O körpədir, Hans. Onun günahı…

- Sən düşmənə rəhm edirsən? Bu xəyanət…

Onsuz da Hans onu bugünkü ləzzətdən məhrum eləmişdi. Bir də o, belə yaşamağın qeyri-mümkün olduğunu anlayıb tüfəngi öz yoldaşının qarnına boşaltdı. Hans yerə yıxıldı.

Bir müddət Henri hərəkətsiz dayandı. Sonra gözləri böyümüş, sifəti göyərmiş uşağı yerdən götürüb anasının meyidinin yanına qoydu. Şalı üstünə çəkməyi unutmadı.

Neçə addım getdi. Dayandı. Geri baxdı. «Qoy öldürüm, canı qurtarsın» – dedi. Avtomatı üzünə qaldırdı. Ancaq nə fikirləşdisə tüfəngi aşağı saldı, yoluna düzəldi.

Lyoşka ağaclar, qarlar səltənətində tək qaldı. Anasına sığınıb, baş barmağını ağzına salıb sümürməyə başladı. Gözü xumarlandı, yuxusu

gəlirdi. Deyəsən çimir elədi, ancaq soyuq onu yatmağa qoymurdu. Beləcə çoxmu keçdi, azmı keçdi bilinmədi. Lyoşka gözünü başının üstündə eşidilən hənirtiyə açdı. Dişləri qıcımış, boz rəngli, şiş qulaqlı bir heyvanın başı üstündə dayandığını gördü.

- Ay ma.

- …

- Ay ma. İt gəlib.

- …

Ana Lyoşkanın səsini eşitmirdi.

- Ay ma, itdən qorxuram. Onu qov getsin.

… Lyoşka hələ balaca idi: itlə canavarı hələ biri-birindən ayıra bilmirdi.

20-27.01.1967, Kabil

MƏRDLİK

Evdə sakitlik idi; üçotaqlı, gur çilçıraqlı mənzildə işıqlar yansa da, içəridən səs-səmir eşidilmirdi, elə bil onun sakinləri qapı-pəncərəni bərk-bərk bağlayıb harasa getmişdilər. Lakin bu, kənardan baxana belə gələ bilərdi, çünki ailənin üç üzvünün hərəsi bir otağa çəkilmişdi. Balaca, şirindilli Könül onun üçün ayrılmış kiçik otaqda çox sevdiyi oyuncaqlarını qabağına töküb oynayır, gah sarışın saçlı gəlinciyini oxşayıb əzizləyir, gah da rəngbərəng kubiklərdən nəsə quraşdırır, xoşuna gəlməyəndə uçurub təzədən tikirdi. Könülün anası Arzu dənizə baxan pəncərənin qabağındakı iş stolunun arxasında əyləşmişdi; ipək kimi yumşaq, işıq altında kəhrəba rənginə çalan saçlarını boynunun ardına tökmüşdü, əyninə geydiyi güllü xalatının yuxarıda - sinəsinin üstündə iki düyməsi açıq idi. Ağ, yaraşıqlı üzündə xoşbəxtliyin zərif təbəssümü cilvələnirdi, nazik, alınmış qara qaşları altında alışıb yanan qonur gözləri məsum bir uşaq baxışını andırırdı. Dodaqaltı nəsə zümzümə edir, böyük, ağ vərəqin üzərində tuş qələmlə əyrili-düzlü xətlər çəkir, tələsmədən həvəslə işləyirdi. Nəqşənin yaxşı çıxmağına səy göstərir, dəqiqələr, saatlar keçdikcə lay kağızın üstündə yaraşıqlı evlər, xiyabanlar yan-yana düzülür, yaşıl parklar salınır, göz oxşayırdı.

Arzunun başı elə qarışmışdı ki, cırıltılı divanın üstündən qalxıb fikirli-fikirli gələrək arxa tərəfində dayanan iri, qüssəli gözəlrini arvadının qələm tutan incə, yaraşıqlı əlinə zilləyən Adildən xəbəri olmamışdı. O, damağına siqaret qoymuşdu, ancaq hələ yandırmamışdı, kibriti ətli əlində bərk-bərk sıxmışdı.

Adil işdən qayıdandan sonra axır vaxtlar adət etdiyi kimi, laldinməz, yorğun-ağın halda çörəyini yemiş, başının altına balış qoyub divanda uzanmış, gözlərini yumsa da, yata bilməmiş, elə hey düşünmüşdü. Neçə müddətdi ki, o, nə gecələr yatır, nə çap maşınının arxasında

rahat işləyə bilir, nə də evə dönəndə sevinə-sevinə qabağına qaçıb boynuna sarılan yeganə qızını şirin-şirin əzizləyirdi. Arzu ilə ağızucu danışır, yaxasını hər cür söhbətdən kənara çəkir, «yorğunam, sən allah, mənimlə işin olmasın» - deyib yatırdı. Yeganə məşğuliyyəti televizorda az qala hər axşam nümayiş etdirilən futbola, filmlərə tamaşa etmək idi. Adil sözlüsovlu adama oxşayırdı, ona nə isə olmuşdu.

Arzu ərində əmələ gələn bu dəyişikliyi xeyli vaxtdı hiss etmişdi, neçə dəfə gah ciddi, gah da zarafata salıb onun bu qaradinməzliyinin səbəbini soruşmuş, ancaq Adildən yönlü-başlı bir cavab ala bilməmiş, çarəsiz qalıb susmuş, «yəqin mətbəədə işləri düz gətirmir» - deyə düşünmüşdü.

İndi Adil arvadının başı üzərində xeyli səssiz-səmirsiz dayanandan sonra kibrit tutduğu əlini yavaşca onun çiyninə qoydu. Arzu səksənən kimi oldu, geri qanrıldı, qaşlarını yuxarı qaldırıb işıqlı gözlərini Adilə tərəf çevirib gülümsündü. Adil diqqətli, nüfuzlu baxışlarını arvadına zilləyərək:

- Yenə belə həvəslə işləyirsən? – deyə başı ilə nəqşəyə işarə elədi.

Arzu qələmi yerə qoydu, nəzərlərini nəqşənin üzərində gəzdirərək şən bir əhval-ruhiyyə ilə dedi:

- Şəhərimizin yeni qəsəbəsinin çertyojudu, Adil. Gör necə qəşəngdir?

- Kimindir? – Adil soyuq və quru bir səslə xəbər aldı: və bununla arvadına hiss etdirmək istədi ki, çertyojun haranın olub-olmadığı onu maraqlandırmır, bilmək istəyir ki, müəllifi kimdir?

- Nüsrətindir, Adil. Müsabiqədə birinci mükafat alıb. Özü də otuz iki arxitektorun içində. Elə sevinir ki.

Adilin elə bil içəridə ürəyini sıxdılar. O, siqaretini yandırdı və ciyəri alışıb yanırmış kimi dərin bir güllab vurub sümürdü, tüstünü havaya buraxıb eyni gur səslə:

- Mən bilmək istəyirəm, Arzu xanım, sizin idarədə səndən başqa çertyoj çəkən yoxdur məgər? – deyə soruşdu.

Arzu bu sualı eşidəndə ərinin üzünə baxmırdı, nəzərlərini işləyə-işləyə valeh olduğu nəqşədən çəkməmişdi, ona görə də Adilin qalın qaşlarının necə çatıldığını, sifətinin ağardığını görmədi, sakit bir tərzdə cavab verdi:

-Niyə, var!

- Bəs niyə onun çertyojlarını həmişə sən çəkirsən?

Arzu altdan yuxarı Adilə baxıb ani sükutdan sonra:

- Nə olar ki, mən çəkəndə?.. – dedi. – Əvvələn, bu, mənim vəzifəmdir. İkincisi də, o özü xahiş edir, deyir, sən səliqəli çəkirsən, yaxşı çəkirsən.

- Daha nə deyir? – deyə onun sualını təkrar etdi – Heç nə! Daha nə deyəcəkdi ki? Guya sən Nüsrəti tanımırsan? Danışdırırsan, danışır, danışdırmırsan, yox.

Ərinin hansı sarı simi tərpətdiyini heç ağlına belə gətirməyən Arzu birdən nə xatırladısa:

- Nüsrət dedim, yadıma düşdü. Bu gün şöbədə maraqlı bir əhvalat danışırdı Nüsrət.

Adil gözlərini qıyıb qəzəblə arvadına baxdı. Arzunun gözləmədiyi bir tərzdə, demək olar ki, qışqıra-qışqıra dedi:

- Yenə Nüsrət? Mən fikir vermişəm, son vaxtlar Nüsrətin adı dilindən düşmür, hər addımbaşı Nüsrət, Nüsrət. Qulağımız lap mazol olub. Nüsrət belə dedi, Nüsrət elə dedi, nə bilim daha nə. Evdə Nüsrət, yol gedəndə Nüsrət, az qalıb baş yastığa qoyanda da ondan danışasan. Belə olmaz axı, Arzu.

Arzu ilan vurmuş kimi qalxdı, heyrətdən böyümüş gözlərini ərinin ağarmış, girdə və ətli sifətinə, bərəlmiş gözlərinə zillədi. Bu, elə gözlənilməz söhbət idi ki, Arzu birdən-birə nə cavab verəcəyini bilmədi, tutulub qaldı.

- Yalan deyirəm? – Adilin qəzəbli səsi bu dəfə də otağı başına götürəndə Arzu özünə gəldi, onu birinci dəfə görürmüş kimi təpədən dırnağa süzüb mat-mat üzünə baxdı, rəngi qar kimi ağardı, elə bil

içində nə isə qırılıb düşdü, bütün vücudunu bir süstlük bürüdü, otaq başına fırlandı, taqətsiz halda təzədən stula əyləşdi, əlini alnına söykəyib fikrə getdi və sanki birdən-birə Adilin son zamanlardakı qəribə hərəkətləri, tutqunluğu, Nüsrət onlara gələndə ona soyuq üz göstərdiyi, söhbət etmək əvəzinə, nərd oynamaq yerinə, televizora baxması, ya qəzet oxuması, bütün bunların hamısının səbəbi ona aydın oldu: beynindən ildırım sürəti ilə bir fikir keçdi: «Qısqanır».

Arzu nəhayət, başını qaldırdı, istehza ilə onun gözlərinin düz içinə baxdı, dərindən köksünü ötürərək dedi:

- Belə. Sən demə, qara qızın dərdi varmış. Mıs-mıs deyincə niyə bir dəfəlik Mustafa demirsən, Adil? Mən də fikirləşirəm görəsən bu kişiyə nə olub, belə qanı qaradı. Sən demə, bunda təzə-təzə xəbərlər var. Heç mənim xəbərim yoxmuş. Xəcalət çəkmirsən, mənə – öz ömür-gün yoldaşına belə sözlər deyirsən? Vallah, sənin yerinə bir köynək ət tökdüm indicə. Deyirsən, mən onun adını çox çəkirəm? Nə olar ki, Adil. Bəyəm düşmən-zaddı? Sən bilirsən ki, o mənim atamın dostu idi, anam onun xətrini bir oğul kimi necə istəyir? Məgər sən özün Nüsrəti tanımırsan? Yad adamdır? Sən lap yaxşı bilirsən ki, o bizim ailəvi dostumuzdur.

Adil siqaretinin kötüyünü nəfəslikdən çölə tullayıb onun sözünü kəsdi:

- Xeyr, o, sənin dostundu, mənim yox. Ondan mənə ömründə dost ola bilməz, başa düşdün?

- Olmaz, olmasın, mən nə deyirəm ki? Amma onu bilirəm ki, o, yaxşı insandır, ağıllıdır, həssasdır, dostcanlıdır, adama hörmət etməyi bacarır. Təkcə atamgil yox, şöbədə, bütün institutda da hamı onun xətrini çox istəyir. Nüsrət özünü sevdirməyi bacarır, Adil.

- Mən belə görürəm ki, o özünü hamıdan çox sənə sevdirib, Arzu – deyə Adil kinayə ilə nə vaxtdan bəri ürəyini qurd kimi gəmirən dəhşətli dərdini nəhayət, dilinə gətirdi.

Arzunun işıqlı gözləri öləzidi, nəmləndi və o, rəhimsizcəsinə ürəyinin başına qəfildən saplanmış bu zəhərli bıçağın ağrısına birtəhər dözərək taqətsiz halda dedi:

- Mən ona sadəcə hörmət bəsləyirəm, Adil. Mən onu biz evlənməmişdən də qabaq tanıyıram. Özü bizim bu evə nə qədər gəlib-gedib, sən onun hərəkətlərində, sözlərində indiyədək pis bir şey görübsənmi? Onun mənə pis gözlə baxdığı olubmu bu vaxta qədər? Olubsa de, utanma. Mən həyatda, cəmiyyətdə özümü elə aparmışam ki, tək onun yox, ümumiyyətlə, heç bir kişinin cürəti olmayıb mənə başqa nəzərlə baxsın. Mən indiyəcən elə bilmişəm ki, yer üzündə bir kişi varsa, o da mənim ərimdi. Sən isə, gör nələr düşünürsənmiş? Daha mənim sənə sözüm yoxdu, Adil. – O, ani susub əlavə etdi: - Yenə deyirəm, Nüsrət çox yaxşı insandır, mələk kimi insandır, Adil. Mənim aləmimdə ona pis deyən özü ən pis və paxıl adamdı.

- Deməli, mən ən pis və paxıl adamam, eləmi?

- Əgər belə düşünürsənsə, hə. Açıq deyirəm, hə, Adil, hə.

- Çox sağ ol.

Adil divanda oturan zaman yan qapı açıldı, başına qırmızı lent bağlamış, yanaqları pörtmüş Könül qaça-qaça ata-anasının yanına gəldi. Arzunun dizlərini qucaqlayıb tələsə-tələsə soruşdu:

- Ana, ay ana.

Arzu aradakı gərginliyi unutmağa çalışaraq özünü ələ aldı, onu qucağına götürüb saçına sığal çəkdi, üzündən öpdü.

- Nədi, qızım?

- Sabah Nüsrət əmi bizə gələcək, hə? – Arzu bu söhbətin araya düşməsindən, Adilin təzədən əsəbiləşəcəyindən ehtiyat edərək könülsüz halda cavab verdi:

- Nə bilim, qızım.

Ancaq Könül dil boğaza qoymadı:

- Axı demişdi üç gündən sonra gələcəyəm, sizi maşınla gəzməyə aparacağam?

Arzu Adilin üzünə baxmadan:

- Yadıma gəlmir, haçan demişdi, qızım? – deyə soruşdu.

- Nə tez yadından çıxdı, ana? Burda oturmuşdu ha, papamnan söhbət eləyirdi ha. Çay içə-içə dedi. Mənim yadımdadı. Ata, sənin də yadında qalmayıb?

Adil üzünü yana çevirib dinmədi. Arzu uşağı öpüb yerə qoydu:

- Nüsrət əmin sözündə düz adamdı, qızım. Əgər deyibsə, arxayın ol, gələr.

- Gəlməsə ondan küsəcəyəm, ana.

Arzu qəmli-qəmli gülümsündü:

- Yox, qızım, adam əmisindən küsməz.

- Axı, mən onu çox istəyirəm, ona görə ondan küsə də bilərəm.

Birdən Arzunun ürəyində Adili sancmaq arzusu oyandı, ancaq bu hissi özündən tez uzaqlaşdırıb yerində lal-dinməz oturub tavana baxan ərinə istehzalı bir təbəssümslə baxıb uşaqdan xəbər aldı:

- Onu nəyə görə çox istəyirsən, qızım?

Könül anasının xalatının açıq düymələrini oynadaraq dedi:

- Ona görə ki, ona görə ki, o da məni çox istəyir, mənə nağıl danışır, şəkil çəkir, sonra. Dondurma alır, maşında gəzdirir.

- Elə buna görə?

- Yox, tək buna görə yox. Bilirsən, o bizə gələndə başa düşmürəm, nədənsə çox sevinirəm, ana, lap çox sevinirəm.

Arzu gülümsünüb, xüsusi vurğu ilə dedi:

- Demək, Nüsrət əmi gələndə sənə sevinc gətirir, yəqin sən buna görə onu çox istəyirsən, qızım.

- Hə, ana.

- İndi get, oyna. Bir azdan yatmaq vaxtıdı.

Könül gedəndən sonra Arzu öz-özünə danışırmış kimi, əslində isə Adilə eşitdirmək məqsədilə astadan dedi:

- Amma təəssüf ki, onu bizim evdə görmək istəməyən də varmış.

Adil elə oturduğu yerdə dikəlib gödək boynunun damarları şişə-şişə, səbirsizliklə dedi:

- Bəli, açığını bilmək istəsən, mən onu görmək istəmirəm. Arzu, başa düşdün? Özüm də bilmirəm bu nə sirdi, onu görəndə bütün ürəyim parçalanır, fikrim dolaşır, əsəblərim gərilir. O bizim evə ayaq açan gündən rahatlığım pozulub, yuxum ərşə çıxıb, bilirsənmi? İndiyə qədər özümü zorla saxlamışam, boğmuşam ürəyimin səsini. Ancaq indi qəlbimlə bacarmıram. Mənə elə gəlir ki, o bizim evə bədbəxtlik gətirir.

- Axı nə bədbəxtlik, Adil?

- Heç nə bilmirəm, heç nə bilmirəm, ancaq bədbəxtlik gətirir.

- Axı, o yazıq neyləyib sənə? Həmişə hörmət eləyib. Oturub-durub hər yerdə – atamgildə də, idarədə də səni tərifləyir. İşdə ailədən söz düşəndə deyir ki, Arzu xoşbəxtdir, xoşbəxtdir ki, Adil kimi sadə əri var. Mən də rəfiqələrimin yanında sevinirəm, yerə-göyə sığışmıram. Nüsrət haçan mənim, ya sənin xahişimizi yerə salıb? Nə vaxt lazım olub Simurğ quşu kimi qulluğumuzda hazır olub, ən vacib işlərini bir kənara atıb bizim işimizin dalınca gedib. Hara demişik, ora da aparıb. Bir dəfə üz-gözünü turşutmayıb. Elə bilirsən tək sənin çin belədi o? Yox, Adil, o, hamıya, bütün dostlarına belədi, inan. Sənin özünə az yaxşılıq eləyib? Ev alanda, mebel alanda... hansını deyim? Sənə maşın sürməyi o öyrətməyib? O sənə neçə dəfə deyib ki, Adil, indi daha maşın sürə bilirsən, vəsiqən var, nə vaxt lazımın olsa, sənə etibar edə bilərəm. Səndən xoşu gəlir. Sən isə... İnsan gərək nə qədər nankor olsun ki, bu yaxşılıqları görməsin, qiymətləndirməsin.

- Elə onun yaxşılıqları məni dəli eləyib, bilirsənmi? Axı, o, nəyin xatirinə bizə belə xeyirxahlıq edir? Onun bir təmənnası yoxdursa.

- Gör nə qədər qəlbiqara adam imişsən, Adil. Adam bir-birinə yaxşılıq eləyəndə gərək hökmən təmənna gözləməlidir? Səndən onun nə təmənnası ola bilər axı?

- Məndən heç nə, amma…

- Amma məndən ola bilər, hə?

- Sən niyə adicə həqiqəti başa düşmürsən, Arzu?

- Nədir o həqiqət, Adil?

- O adicə həqiqət odur ki, o, sənə vurulub, bildin?

Arzu ona sarı çevrildi:

- Kim? Nüsrət? Nüsrət mənə vurulub?

- Bəli, vurulub!

- Bu təzə xəbərdi? Bəs mən niyə bilmirəm bunu. Sən nədən bilirsən ki, Nüsrət mənə vurulub?

- Bilirəm. Sən özün də bilirsən, ancaq özünü bilməməzliyə qoyursan.

Arzu susdu, mat-mat ərinin üzünə baxıb xeyli fikrə getdi, Nüsrətin onlara gəldiyi günləri, oturuşunu, duruşunu, sözlərini birər-birər xatırlamağa çalışdı, lakin onun hərəkətlərində, hətta baxışlarında belə qeyri-adi, şübhə doğura biləcək heç nə yadına sala bilmədi. Yox idi, olmamışdı elə şey, ola da bilməzdi. Nüsrət qız kimi həyalı, başıaşağı, tərbiyəli idi. O, idarədəki bütün qızlara, gəlinlərə qardaş gözü ilə baxırdı həmişə. Onlarla deyər, gülər, zarafat eləyər, ancaq heç vaxt ədəb-ərkan dairəsindən kənara çıxmazdı və buna görə də qızlar çox vaxt onu "qız qardaşımız" adlandırardılar: ürəyiaçıq, mehriban xasiyyətli Nüsrət isə bundan qətiyyən inciməzdi, şirin-şirin gülüb susardı. Yaşı otuzu çoxdan haqlasa da, hələ evlənməmişdi, tələsmirdi. Ondan xoşu gələn qızlara məhəl qoymur, uzaq gəzib-dolanırdı. Təmiz, səliqəli geyinir, özünə xüsusi fikir verirdi.

Arzu Nüsrətin ona bəslədiyi hissləri, münasibətləri göz qabağına gətirdi və ha fikirləşdisə də, səmimiyyətdən, mehribançılıqdan başqa heç nə görə bilməyib köks ötürərək dedi:

- Yox, Adil, sən səhv eləyirsən, çox böyük səhv eləyirsən. Nüsrət mənə vurulmayıb, belə şey olsaydı, mən bunu hiss eləyərdim, Adil. Neçə ildi onunla bir idarədə işləyirəm. İndiyə qədər ondan güldən ağır bir söz, ikibaşlı bir eyham eşitməmişəm, inan. O mənə bir bacı gözü

ilə baxıb həmişə. Sənin dediyin şey məncə, onun heç ağlına da gəlməyib, gəlməz də. O, sənin dostundur, bilir ki, bizim ailəmiz, uşağımız var.

- Məhəbbət gələndə dosta, ailəyə, uşağa baxmır.

- Onda sən məni yaxşı tanımırsan, Adil. Görünür, sən özün elə adamsan. Məhəbbət gələndə dosta da, uşağa da baxmazsan, elə çıxır sənin sözündən. Amma onu bil ki, mən ləçək deyiləm başdan-başa bağlanam. Mənim bir ürəyim var, onu yeddi il əvvəl sənə vermişəm. Dünyasında elə şey ola bilməz.

Arzunun bu sözləri Adilin ürəyində bir işıq yandırdı. Qırışığı açılan kimi oldu, alnının şişmiş damarlarının sanki köpü alındı, gözlərinə enmiş qəm-kədər pərdəsi uçub dağıldı. O, diksinib, arvadının gözlərinin içinə şax baxmaq istədi, ancaq bacarmadı, elə bil gözəgörünməz bir əl sığal çəkib onun kirpiklərini aşağı endirdi və Adil hiss elədi ki, Arzu ilə göz-gözə gəlməkdən utanır. Anladı ki, bu söhbəti başlamaqda çox böyük qəbahət eləyib. Ancaq artıq gecdi, deyilən söz yayından çıxmış oxa bənzər, onu bir də geri qaytarmaq mümkün deyil. Adil bunu da başa düşürdü ki, deməyə də bilməzdi, çünki dərd ürəyini söküb dağıdırdı, bütün varlığını qurd kimi gəmirirdi. İndi heç olmasa bir az toxdadı.

Adil heç nə demədən durub ağır-ağır yataq otağına keçdi, soyunub yerinə girdi. Gözlərini yumdu, ancaq qəribə idi: elə bil, kimsə göz qapaqlarını kəsib götürmüşdü və qaranlıq otaqdakı hər şeyi apaydın görürdü. Hətta arvadının da – o biri otaqda otursa da – qəmli-qüssəli, azca əvvəl bu xoşagəlməz söhbətdən solğunlaşmış çöhrəsini qaranlıqda aydınca seçirdi. Adil xəcalətli baxışlarını onun məzəmmət dolu nəzərlərindən yayındırmaq üçün üzünü yana çevirdisə də, mümkün olmadı. Arzu ona baxır, baxırdı.

Bayaqdan ürəyini sıxan peşmançılıq hissinin üstünə bir qorxu da əlavə olundu və bu elə dəhşətli bir hiss idi ki, Adilin bədənini lərzəyə gətirdi, onu üşütdü. O, yorğanının altında büzüşüb balacalaşdı.

«Heç ağlına gəlməyən bir şeyi yadına saldım: özüm Arzu ilə onun arasında gizli bir körpü saldım. Çox axmaq iş gördüm. Arzunun ürəyində belə iş yoxmuş, aman allah. Onu təhqir elədim, ürəyinə dəydim. Məni sevir, evcanlıdır, ailəcanlıdır Arzu. İlahi, bu gic-gic fikirlər mənim ürəyimə hardan gəlib axıb doldu, heç baş açа bilmirəm» - deyə düşünən Adilin bədəni birdən-birə isindi. Ayağa qalxıb Arzunun yanına qaçmaq, boynunu qucaqlamaq, yalvarıb «Məni bağışla» - demək istədi, ancaq xasiyyətini yaxşı bildiyindən dayandı, fikrindən daşındı. Arzu çox həssas idi, haqsız sözdən tez inciyən idi, küsəndə isə hələm-hələm barışmazdı.

Adil yerində qovrula-qovrula qaldı, ah çəkib ürəyində dedi: «Yox, bu iblis bizim ailəmizi dağıdacaq deyəsən. Belə olmaz, onunla hər haqqı-salamı kəsəcəyəm, bura gələndə qovacağam. Qoy çəkilib otursun yerində, bizi rahat buraxsın. İstəmirəm onun yaxşılığını da, pisliyini də. Maşını da başına dəysin, xeyirxahlığı da. Onunla əlaqəni tamam-kamal kəsəcəyəm, kəsəcəyəm».

Adil yenə yerində qovruldu. – «Amma yox, tutaq ki, burdan ayağını kəsdim, bəs idarədə? Onlar axşamacan bir yerdədirlər, bir institutdadılar. İstədikləri vaxt bir-birilə danışa bilərlər, bunu ki onlara qadağan eləyə bilmərəm? Eh, kaş Arzu ayrı yerdə işləyəydi, o iblis onu görməyəydi! Amma indi o arxitektordu. Arzu isə çertyoj çəkən. Nə etmək olar, aman allah, ürəyim hövlündən az qalır partlasın».

Adil bu çalpaşıq, düyünlü fikirlər arasında tora düşmüş balıq kimi çabalayır, çırpınır, bəd xəyalları özündən kənar etmək istəyir, ancaq bacarmırdı.

Elə bu günkü hadisə. Əslində heç bir hadisə olmamışdı, sadəcə olaraq, Adilin, özü də deyən kimi, qurdları tərpənmiş, onu yerindən eləmiş, axırda da sex müdiri tərəfindən danlanmışdı.

Mətbəədə çap maşınlarının aramsız çaqqa-çuq səsindən az qala qulaq tutulurdu: sex uğuldayır, bu hay-küyə adət etmiş işçilər bir-

birilə ucadan danışırdılar. Hündür tavana cərgə ilə bərkidilmiş neon lampalarının işığı içərini gündüzə döndərmişdi.

Adil çap maşınının yanında qalaqlanmış kağız topasının yanında dayanmışdı, yoxlanmış, düzəldilmiş vərəqləri səliqə ilə dəzgahın «ağzına» ötürürdü. Başını qaldıranda qonşu dəzgahın ustası Tanrıverdini göy rəngli xalat geymiş Leyla ilə danışan gördü və birdən yadına düşdü ki, Arzu bu gün işə gedəndə təzə tikdirdiyi krimplen paltarını geyinmişdi, onun da rəngi beləcə göy idi, sonra xatırladı ki, anasının çoxdan hədiyyə gətirdiyi, indiyədək açıb istifadə eləmədiyi fransız ətrini çıxarıb ağ buxağına, birçəklərinə, qulaqlarının dibinə, barmağının ucuna çəkmişdi. Ətrin bihuşedici qoxusu indi, burda Adilin burnunu qıcıqlandırırdı və düşündü ki, axı nə münasibətlə Arzu bu gün bəzənib-düzənib, ətirlənərək işə getdi?

Sonra öz-özünə cavab verdi: «Yox, burda nə isə var. Bəlkə onunla.» - ürəyinə gələn müdhiş fikirdən bədəni titrədi, tez əl atıb dəzgahı saxladı. Oğurluq etməyə hazırlaşan adamlar kimi, o yan- bu yana boylandı. Heç kəsin baxmadığını görüb dəzgahdan nə isə çıxarıb cibinə qoydu.

Göy xalatlı qızla söhbət eləyən Tanrıverdi dəzgahın dayandığını görüb ucadan soruşdu:

- Yenə nə oldu, ay Adil?

- Zəhrimar deyəsən yenə xarab oldu.

- Nəyidi?

Adil ona cavab vermədən dəhlizə çıxdı, mətbəə müdirinin katibəsi oturan otağa sarı addımladı. Saçlarını boynunun dalında topalayıb sancaqlamış katibədən icazə alıb barmaqları titrəyə-titrəyə əzbər bildiyi nömrəni yığdı. Telefon Nüsrətin stolunun üstündə idi, kim zəng eləsəydi, o götürürdü – bunu Adil çox yaxşı bilirdi. Nüsrətin idarədə olub-olmadığını beləcə yoxlayırdı: bəzən gündə iki-üç dəfə zəng çalırdı ancaq səsini çıxarmırdı. Nüsrətin səsini eşidən kimi, dəstəyi asıb rahat nəfəs alırdı. “Demək, burdadırlar, heç yerə getməyiblər”.

İndi Nüsrət cavab vermədi: Adilin dalağı sancdı. Bir də zəng çaldı, bir qız cavab verdi. Adilin rəngi ağardı. Üçüncü dəfə nömrəni yığdı:

- Bəli, kimi istəyirsiniz? – deyə bayaqkı qız xəbər alanda Adil nə deyəcəyini aydınlaşdırmadan tələsik dilləndi:

- Arzunu, zəhmət olmasa.

- Arzu otaqda yoxdur, harasa çıxıb.

Adil dəstəyi asdı. Elə bil otaq başına fırlandı, gözü qaraldı.

"Demək, ikisi də yoxdur şöbədə. Gediblər. Arzu nahaq bəzənib-düzənmirmiş,ətirlənmirmiş". Adil özünü nə vaxt dəli kimi küçəyə atdığını bilmədi, tində, qəzet köşkünün yanında əl qaldırıb bir taksi saxladı.

Təngnəfəs ünvanı söyləyib sürücüdən xahiş etdi:

- Tələsirəm, sən allah, əgər mümkünsə, bir az tez sür.

Sürücü heç nə demədi, sürəti də artırmadı. Sanki onun dediklərini heç eşitməmişdi. Adilə elə gəldi ki, maşın çox ağır gedir, özü piyada getsəydi, bundan tez çatardı. İndi onun üçün hər an qiymətli idi. "Bəlkə elə indicə düşüblər aşağı. Bəlkə maşına minəndə tutdum? Yolda rast gəlsəm, taksini düz dallarıyca sürdürəcəyəm, hara getsələr, gedəcəyəm, - Adil ürəyində danışırdı, mil-mil pencəyinin cibindəki əli yumruqlanmışdı. Gözü, baxışı yollara zillənmişdi: ötən bir maşını da nəzərdən qaçırmamağa çalışırdı.

Fikrində hava rəngli bir "Jiquli" uçurdu. Nüsrət sükan arxasında oturmuşdu. Arzu arxada. Nüsrət başının üstündəki güzgüdən Arzuya baxırdı. Arzu da gözlərini aynadan çəkmirdi. Fransız ətrinin xoş iyi maşının içini doldurmuşdu. Nüsrət məst idi. Onlar nəsə danışırdılar, ancaq heyf ki, bu sözləri Adil eşidə bilmirdi, eşidə bilmirdi.

Bəli, Adilin fikrində bu dəqiqə hava rəngli bir "Jiquli" quş kimi qanad açıb uçurdu. Adilin Arzusunu harasa aparırdı.

Adil maşından düşüb iti addımlarla dəmir darvazadan institutun həyətinə girdi, cərgə ilə düzülmüş maşınların arasında hava rəngli maşını dörd gözlə axtardı və gözlərinə inanmadı:

Hava rəngli "Jiquli" özünün həmişəki yerində – küknar ağacının altında dayanmışdı. Adil dərindən köks ötürüb toxtadı, sevindi. Eli bil, üstündən dağ götürüldü: tərləmişdi, alnının tərini əlinin arxası ilə sildi. "Burdaymışlar". Sonra maşına qəribə bir tərzdə diqqət yetirdi: sanki bu baxışla öyrənmək istəyirdi ki, getmişdilərmi? Kaş maşının dili olaydı, danışa biləydi, ondan soruşardı. Adil soruşardı ki, Arzunu bir yerə aparmışdınmı, o yer haradır? Soruşardı, çox şey soruşardı. Ancaq təəssüf ki, maşının dili yox idi, yaddaşı yox idi. Qəribə idi ki, bu zəhərli fikirlər onun ürəyinə dolandan bəri maşın da sanki düşmənləşmişdi, əfiləşmişdi. Adil ona da nifrət eləyirdi. Bəzən elə olurdu ki, hava rəngli maşın görəndə gözü ağrıyırdı Adilin...

Adil ağır, yorğun addımlarla küçəyə çıxdı. Yeriyirdi, amma gözü elə maşınlarda idi. Telefon köşkünün yanından keçəndə yenə özünü saxlaya bilmədi, zəng çaldı: dəstəyi Nüsrət götürdü.

- Alo. Bəli.

- A yoldaş, səsini niyə çıxarmırsan. Səsim xoşuna gəlmir?

Adil dillənmədən dəstəyi asdı və ürəyində Nüsrətə cavab verdi?

- "Səsindən də zəhləm gedir, özündən də".

O biri otaqda Arzu ilə Könülün səsi gəlirdi, deyəsən, anası uşağı yerinə salıb yatırdırdı. Nəhayət, işıq söndü. Arzu yataq otağına keçdi, gecə lampasını yandırmamış eləcə, yerinə uzandı. Sinə dolusu ah çəkdi. Adil ona sarı çevrilib yavaş, qorxaq səslə:

- Arzu, - deyə dilləndi.

- Arzu.

-

Arzu yenə dillənmədi, üzünü yana çevirdi və Adil hər cür ciddicəhdin mənasız olduğunu anlayıb daha heç nə demədi. Anlar, dəqiqələr

keçir, gecə əriyib gedir, nə Arzunun, nə də Adilin gözünə yuxu gəlirdi. Gəlinin ürəyi, heysiyyəti yaralanmışdı, qüruru yaralanmışdı.

"Demək, belə. Demək Adil məni Nüsrətə qısqanır. İnanmazdım, heç yuxuma da girməzdi".

Axşamkı gərginlik aradan getməmişdi. Səhər çay-çörəyini yeyəndə Adil arvadının könlünü almaq, o tərəf-bu tərəfinə keçmək istəmişdisə də, Arzu üzünü bozartmış, ərinin zarafatlarına cavab verməmiş, sorğularına dilucu "hə", "yox" – söyləməklə kifayətlənmişdi. Yemək dəstgahı həmişəkindən fərqli olaraq, səssiz-küysüz keçmiş, Könüldən başqa deyib-danışan olmamışdı. Uşaq atasının ürəyindən keçənlərdən xəbərsiz olduğuna görə və elə bil, onun acığına tezdən geyinib-kecinmiş, Nüsrətin yolunu gözləməyə başlamışdı. Axı, o, bu günə söz vermişdi, gəlməli idi. Onları gəzməyə aparmalı idi. Çünki istirahət günü idi, maşınla şəhərdən kənara çıxmaq,gəzmək, yaxşı dincəlmək olardı. Keçən dəfə Nüsrət gələndə ailəlikcə belə qərara almışdılar. Könül neçə gündü bu günü səbirsizliklə gözləyirdi.

Amma qəribə idi. İndi, bax bu saat nə Adil, nə də Arzu onun gəlməsini arzulamırdı. Adil düşünürdü ki, nə olaydı, maşın sınaydı, bir yeri xarab olaydı, gəlib çıxmayaydı. Nədənsə ona elə gəlirdi ki, Arzu Nüsrətin gəlməsini uşaqdan heç də az arzulamır: ona bax, pal-paltarı zivədən asmaq bəhanəsi ilə gör necə də tez-tez eyvana çıxır, gözucu həyətə baxır? Əlbəttə, əslində bu, belə deyildi. Həqiqətdə Arzu istəyirdi ki, Nüsrət gəlib çıxmasın, qonağı olsun, vacib işi olsun, gəlməsin. Çoxlarından eşitmişdi, kitablarda oxumuşdu ki, qısqanclıq çox xətərli bir mərəzdi, bir adamı tutdumu, onun ürəyindən çətin çıxır; arada olan səmimiyyətin, məhəbbətin üstünə qatı, qalın bir kölgə salır, etibarsızlıq, inamsızlıq yaradır, saçların vaxtsız ağarmasına səbəb olur. Bilirdi ki, dağılan ailələrin, pozulan nigahların bir çoxunun səbəbi elə qısqanclıqdır. Arzu bu söhbəti – Adilin axşam çılğınlıqla açıb söylədiyi dərdini eşidəndən sonra fikrən, xəyalən keçmişə qayıdır, onun axır vaxtlar çək-

diyi əzabları, keçirdiyi həyəcanları nəzərində canlandırır, gah qəzəblənir, gah da ona yazığı gəlirdi.

Arzuya bircə şey aydın idi ki, Adil səhv eləyir, qısqanmaq üçün heç bir əsas yoxdur, ola da bilməz. Təccüb eləyirdi ki, bu axmaq fikir onun beyninə haradan gəlmişdir?

İndi, axşamkı söhbətdən sonra Arzunun gəzməyə getmək, özü də Nüsrətin maşınında şəhərdən kənara çıxmaq həvəsi büsbütün sönmüşdü. Nə olaydı, o gəlməyəydi. Könül atası ilə dəniz qırağına gedərdi, Arzu isə evdə qalar, iş-gücünü görər, sonra çarpayısında uzanıb düşünər, düşünərdi. Ancaq nə edəsən ki, qızcığaz ata-anasının ürəyindən xəbərsizdi, onu bu dəqiqə hər şeydən çox Nüsrət əmisinin niyə belə gecikdiyi maraqlandırırdı, tez-tez eyvana çıxır, aşağı boylanır, sonra məyus halda qayıdıb içəri girir, "gəlmədi" – deyə pıçıldayırdı.

Adil divanda oturmuşdu, bikef idi, ürəyində götür-qoy eləyirdi ki, indi o gəlsə necə rəftar eləsin, getsinmi, getməsinmi? Nəyi bəhanə eləsin?

Adil qəti bir qərara gəlməmiş qapının zəngi çalındı. Musiqili zəng səsi, qəribə idi ki, Arzunun da, Adilin də ürəyini titrətdi. Adil buna təəccüb eləmədi, amma Arzu heyrətləndi, qorxdu. Elə bil Nüsrətin gəlməsi ilə nəsə dəhşətli bir şey olacaqdı, yaxud o, dünən ər-arvad arasında, bu dörd divar içində olmuş söz-söhbəti başa düşəcək və Arzu onun yanında utanacaqdı. "Mənə nə oldu belə uçunuram? - deyə gəlin özünü ələ almağa çalışdı. – Guya Nüsrət birinci dəfədir bizə gəlir?"

Arzu bu sualına cavab tapmamış, bayaqdan gözü yolda qalan Könül sevinə-sevinə qaçıb qapını açdı və elə oradaca qollarını geniş açaraq onun qucağına hoppandı:

- Urra, Nüsrət əmi gəldi-gəldi – deyə hər dəfə gələndə elədiyi kimi, ucadan qışqırdı. Nüsrət adəti üzrə əyilib qızı sinəsinə sıxaraq üzündən öpdü, gətirdiyi gül dəstəsini verib dikəldi. Könül onu dəhlizdə sorğu-suala tutdu.

- Bə nə gec gəldin, Nüsrət əmi?

- Gecdi? Saat birə demişdim, düz birdə də gəlmişəm, şeytan – deyə onu əzizlədi. Könül Nüsrətdən ayrılıb böyük otağın qapısı ağzında çaşqın halda dayanmış anasına tərəf qaçaraq gül dəstəsini ona verdi:

- Ana, bax, gör Nüsrət əmi mənə nə yaxşı güllər gətirib? Urra, Nüsrət əmi mənə gül gətirib, urra.

Könülün sevinci yerə-göyə sığmırdı, elə bil uşağa dünyanı bağışlamışdılar, bayaqdan intizardan solmuş yanaqları qızarmışdı, xırda, anasının gözləri kimi qonur gözləri şadlığından işıqlanmışdı.

Nəhayət, Arzu danışmağa söz tapmış adam kimi sevindi və gülləri Könüldən alaraq:

- Bəs əmiyə heç "sağ ol!" demədin, qızım? – dedi.

- Sağ ol, Nüsrət əmi, - deyə Könül dönüb mehribanlıqla ona baxdı.

Nüsrət içəri keçdi, ayaq üstə, əlində gül dəstəsi dayanmış Arzuya, divanda taqətsiz oturmuş Adilə salam verdi. Arzu ərinin ağır dindiyini görüb dedi: - Salam, xoş gəlmisiniz, necəsiniz?

- Sağ olun, yaxşıyam. Sizdə nə var, nə yox?

- Hələ ki, salamatlıqdır.

Arzu dönüb Adilə baxdı, Adil onun baxışlarının mənasını anladı, nəzakət xatirinə yerindəcə azca əyilib tərpənib başı ilə qonağa "xoş gəldin" elədi. Arzu onu stola dəvət etdi:

- Keçin, əyləşin.

O, həmişə Nüsrətə evinin adamı kimi "sən" deyərdi, indi ona özü də bilmədən "siz" deyə müraciət elədi və bu, Arzuya çox yad, qondarma göründü, buna görə də özü-özündən çimçəşən kimi oldu.

Nüsrət irəli yeridi, Adilə baxdı, qanının qara olduğu nəzərindən qaçmadı, ona görə soruşdu:

- Nə olub, qardaş, gözümə bir təhər dəyirsən? Olmaya xəstələnmisən?

Nüsrət ona əl verdi. Adil yavaş səslə dedi:

- Başım ağrıyır.

- Başın ağrıyır? Dərman-filan içmisən?

- Yox.

- İstəyirsən, dur geyin, səni həkimə aparım. Səndən yaxşı olmasın, bir həkim dostum var, üzdən iraq, yanına ölü aparasan, dirildər – deyə Nüsrət canyananlıqla söylədi. Adil buna əhəmiyyət vermədi, mızıltı ilə dilləndi:

- Lazım deyil.

Nüsrət kreslonu çəkib stolun küncündə oturdu. Arzu gülləri güldana qoyub gətirdi, vazı stolun üstünə qoymamış gülləri burnuna yaxınlaşdırıb bihuşedici ətrini ciyərlərinə çəkərək gülümsündü:

- Nə yaxşı güllərdi. İlin bu vaxtında belə qəşəng qızılgülləri hardan tapmısınız. Əziyyət çəkmisiniz.

- Bazara getmişdim, gördüm satırlar, xoşuma gəldi. Könül üçün aldım.

Adil yerində qurcuxa-qurcuxa ürəyindən keçirdi: "Gözünün içinə qədər yalan deyirsən; onları Arzu üçün gətirmisən. Bilirsən ki, o, gül sevəndir".

Arzu geri çəkilib kənardan ağlı, qırmızılı, sarılı güllərə tamaşa eləyirdi. Güllər doğrudan qəşəng idi, elə gözəl idi ki, adam istəyirdi iki göz də alıb tamaşasına dursun. Onlar təkcə evin görkəmini yox, sanki ab-havasını da dəyişmişdi, Arzunun əhval-ruhiyyəsini də dəyişdirmişdi. O, gül sevən idi doğrudan da. Gül görəndə özü də gültək açılır, uşaq kimi sevinir, nə qədər qəmli olsaydı belə, üzünə bir təbəssüm qonurdu, içərisi, ürəyi ətirlənirdi, saflaşırdı elə bil. Amma heyif ki, gözəlliyi, ömrü tez solub gedirdi: təbiətin ən gözəl çiçəyi olan Arzunun güldanı ilin çox vaxtı gülsüz qalırdı: Adil ona ildə iki dəfə gül alırdı; bir 8 martda, qadınlar bayramında – onda qərənfil gətirərdi, çünki bayramda qızılgül baha olurdu, bir də mayda - onun anadan olduğu gün – onda qızılgül alırdı, çünki gülün bol vaxtı idi may ayı.

Arzu mətbəxə keçdi, armudu stəkanda pürrəngi çay gətirdi. Nüsrətin armudu stəkanda çay içməyi xoşladığını bilirdi, şöbədə də həmişə o, armudu stəkanda çay içərdi. Anasının Moskvadan aldığı konfetlərdən, yayda bağda bişirdiyi üzüm, əncir mürəbbəsindən stolun üstünə düzdü, hər ikisinə aid olsun deyə üzünü ortalığa tutub söylədi:

- Yaxın oturun, çayınızı için. Təzə dəmləmişəm. Sonra özü də stul çəkib bir qıraqda əyləşdi. Nüsrət buğlanan çaya baxıb ev sahibi kimi üzünü Adilə tutdu.

- Gəl, Adil, bu çaydan iç, başının ağrısını aparar. Adil boynunu döndərib çaya baxdı, ah çəkib, divandan durdu, gəlib mizin arxasında oturdu. Arzu hiss edirdi ki, söz-söhbət həmişəki kimi tutmur: arada cansıxıcı bir sükut hökm sürürdü. Qəribə idi ki, özü də danışmağa söz tapmırdı. Birdən yadına düşdü ki, axşam çəkdiyi layihəni Nüsrətə göstərsin, necə çıxdığını, onun xoşuna gəlib-gəlmədiyini öyrənsin. Ancaq Adilin artıq – əskik danışacağından ehtiyat eləyib fikrindən daşındı. Ürəyindən keçirdi ki, gərək Adil onu müsabiqədə mükafat aldığına görə təbrik edəydi, amma o, ağzına su alıb susmuşdu.

Bəli, otaqda ölü bir sükut vardı. İri divar saatının yeknəsəq çıqqıltısından başqa səs-səmir eşidilmirdi. Könül də yox idi ki, sualları, dil-dil ötməsi ilə aradakı sükutu pozaydı. Hər kəs ürəyində danışırdı. Arzu əvvəlcədən özünə söz vermişdi ki, Nüsrətə baxmayacaq, sonra Adil bunu da bir söz eləyər. Amma indi qeyri-iradi olaraq bu vədini unutdu, işıqlı, bir az kədərli gözlərini oğrunca dolandırıb Nüsrətə ötəri baxdı: o, həmişəkitək şən idi, dəniz suyu kimi mavi gözləri təbəssüm saçırdı, üzünü səliqə ilə qırxmışdı, ondan xoş bir ətir iyi gəlirdi, ipək kimi yumşaq, azca sarıya çalan qaşlarını səliqə ilə yana daramışdı. Gözləri… İlahi, gözləri necə də qəşəng imiş, nurlu imiş, dərin imiş. Neçə ildi Arzu onunla bir yerdə işləyirdi, amma onun gözlərinin belə şairanə olduğunu görməmişdi, hiss eləməmişdi.

Arzu bir anlığa özü də bilmədən fikrində əri ilə Nüsrəti müqayisə elədi, ürəyinin gözü ilə hər ikisinə uzaqdan, kənar adam nəzəri ilə

baxdı. Bu, o ana qədər davam etdi ki, tərəzinin Nüsrət qoyulan gözü necə deyərlər, ağırlaşmağa başladı. Adili yuxarı qaldırdı. Arzu bu hissdən üşüdü və ani olaraq bədbəxtləşdi. Amma tez də özünü ələ alaraq ürəyinə yol tapmış bu duyğunu qovlamağa çalışırmış kimi, gözlərini yumub başını silkələdi və bununla da sanki hər şey əvvəlki yerini tutdu. Arzu buna sevindi.

Nüsrət stəkanı yerə qoyub ər-arvadın üzünə diqqətlə baxdı, onların ikisini də çaşqın, fikirli görüb narahat oldu.

- Sizə nə olub bu gün? Gözümə birtəhər dəyirsiniz? Bəlkə bir hadisə-zad olub, hə?

Arzu bu sözlərdən səksənən kimi oldu, tələsik:

- Yox, yox, heç nə olmayıb. – dedi. – Adilin başının ağrımağı.

- O keçib gedəcək, bacım. Onun dərmanı təmiz havadır.

Nüsrət sözünü deyib qurtarmamışdı ki, Könül papağını geyib hazır vəziyyətdə gəlib onun dizlərinin yanında dayandı.

- Mən hazır, Nüsrət əmi. Nüsrət Könülün totuq əlini sığallaya-sığallaya söylədi:

- Afərin. Mən də yaxşı ət almışam, indi gedəcəyik bağa, sənincün əla kabab bişirəcəyəm. Atanın da başağrısı keçib gedəcək, oldu?

- Oldu, - deyə qız gümrahlıqla cavab verdi.

- Hə, hazırlaşın, - deyə Nüsrət ayağa qalxdı. – Könülnən mən hazırıq.

Arzu çıxılmaz vəziyyətdə qalmışdı. Adilin nə deyəcəyini gözləyirdi, o isə susurdu. Gəlin ərinə gözucu baxdı. Nəzərləri sataşdı: Adilin gözlərində dərin bir kədər vardı. Nəhayət, o, ağır-ağır dilləndi:

- Mən getmək istəmirəm. Siz istəyirsinizsə gedin.

- Sənsiz nə ləzzəti, ay Adil? – deyə Nüsrət qətiyyətlə dilləndi.

- Sən getməsən, biz də getmirik, - dedi Arzu.

Adil Nüsrətə və arvadına baxmadan düşündü: “Gör necə artistlik eləyirlər?”

Könül atasının yanına qaçdı:

- Gedək, ata, dur gedək. Başın ağrıyır? Gətir başından maç eləyim, yaxşı olsun.

O, dartınıb atasının alnından öpdü:

- Hə, yaxşı oldu?

Adil çarəsiz qalıb qımışdı, hiss eləyirdi ki, uşaq bayaqdan yamanca qanadlanıb, getmək üçün uçur. Boyun qaçırsa olmayacaq. Ondan sonra axşamacan ağlayıb sıtqayacaq, günlərini göy əsgiyə düyəcək. Həm də fikirləşdi ki, özünü saxlaya bilməyib dünən başladığı o söhbəti getməməklə bir az da dərinləşdirə bilər: indi o, çalışmalıdır ki, Arzunun könlünü alsın, barışsın, hətta yeri düşəndə desin ki, mən səninlə zarafat eləyirdim, sınayırdım səni. Adil belə düşünüb ayağa qalxdı, üzünü arvadına tutub:

- Geyin gedək, hava doğrudan da bağ havasıdır, kabab havasıdır – dedi.

Arzu əvvəlcə qulaqlarına inanmadı, sonra üzündən, gözündən kədər tökülən, daxili bir sarsıntıdan sınmış kimi görünən Adilin geydiyini görəndə ürəyində nədənsə tutqun bir sevinc duydu.

Adil qabaqda Nüsrətin yanında oturmuşdu. Arzu ilə Könül arxada. Şəhərdən çıxana qədər heç biri danışmadı. Buzovna – Mərdəkan yoluna çıxandan sonra Nüsrət maşınının sürətini artırdı, geniş, hamar yolda "Jiquli" qol-qanad açıb uçmağa başladı. Bu, hamıdan çox Könülə ləzzət verirdi, maşınları bir-bir ötüb keçdikcə qız fərəhlənir, dalda qalan avtomobilləri sayır, anasına nəsə deyir, atasının çiyni üstündən boylanıb tez-tez sürətölçənə baxırdı.

Nüsrətin maşın sürməyindən Arzunun xoşu gəlirdi: cəld idi, çevik idi, özünə arxayın idi, maşın onun əlində yüyənli ata oxşayırdı. Bununla belə Arzu bu maşına minəndə həmişə gizli bir qorxu da keçirirdi, lakin heç nə demirdi. İndi isə Arzu həyəcanlanmışdı, sürət bir az da artanda gəlin daxili bir nigarançılıq hissi ilə Nüsrətə söylədi:

- Yavaş sür, ay Nüsrət, sən allah. Hara tələsirik - Nüsrət ayağını qazdan çəkdi, maşın yavaşıdı.

- Hə, düz deyirsən, ocaqda yağımız daşmır ki. Son vaxtlar yaman maşın qəzaları olur.

- Nə qədər yavaş sürsən, o qədər salamatlıq olar.

- Adət eləməmişəm, yavaş sürəndə darıxıram.

Bu söhbət Adili pərt elədi, o, dillənmədisə də qanrılıb geri – Arzuya baxdı: gəlin susdu.

Hər şeyi unutmağa çalışırdı, ürəyindəki qara fikirləri özündən uzaqlaşdırmaq istəyirdi, ancaq Arzunun belə deməsi Adili təzədən yerindən elədi. Yadına dünənki əhvalat – arvadının geyinib kecinərək işə getməsi, özünün dəli kimi gedib maşını yoxlaması düşdü, dilxor oldu. "Gör nə canıyananlıq eləyir?" – deyə beynində dolandırdı. Qeyri-iradi olaraq ah çəkdi.

Nüsrət sağ əlini atıb maqnitofonu işə saldı. Müğənni mələhətli səslə oxuyurdu.

- Elə bu dəm Nüsrət maşını yolun kənarına verib saxladı, üzünü Adilə tutdu:

- Gəl, sür, Adil. Sən məndən ehtiyatlı və yavaş sürürsən, - deyib onun cavabını gözləmədən qapını açıb çıxdı. Adil ani tərəddüdən sonra keçib sükan arxasında oturdu. Maşın sürməyi ona Nüsrət öyrətmişdi. İnsafən pis sürmürdü, o, ehtiyatlı idi. O, maşın sürəndə uşaqtək sevinir, hər şeyi unudurdu. Son vaxtlar lap həvəslənmişdi, maşın almaq qərarına gəlmişdi. Hər ay maaşından bir qədər ayırıb kənara qoyurdu.

Maşın yerindən tərpəndi, Adilin kefi duruldu. Fikri uzaqlara uçdu, ona elə gəldi ki, özü də maşın alıb, içində Arzu oturub, Könül oturub. Nüsrət yoxdu yanlarında. Harasa gedirlər. Yolda saxlayıb kabab yeyirlər, yenə gedirlər. Bu vaxt Nüsrət daldan gəlir. Nə qədər qovur, onlara çatmır: çata da bilməz, buna Adil imkan verməz, çünki Nüsrət Arzunu görmək üçün can atır yəqin.

- Maşallah, daha ustalaşıbsan, Adil – deyə Nüsrət dillənəndə o, xəyaldan ayrıldı, gülümsündü.

- Yavaş-yavaş öyrənirəm, - dedi.

- Hər şey vərdişdən asılıdır. Mən beş gün maşın sürməyəndə yadırğayıram.

- İndi qızlar da maşın sürürlər.

- Mən heç görməmişəm.

- Bir dəfə göstərərəm.

Maşın qırmızı darvazanın qabağında dayandı.

Bağda payızın soyuq əli gəzmişdi. Ağaclar, meynələr yarpağını töküb çılpaqlaşmışdı. Həzin, qərib bir sakitlik vardı bağda. Həyət-baca elə bil insan üçün darıxmışdı.

Nüsrətin bağı Buzovna qayalarının yanında idi. Yüksəklikdə tikilmiş iki çeşməli evin eyvanından dəniz əl içi kimi aydın görünürdü. Hava sakit olduğundan dəniz də dalğasızdı. Buraya gələndə Arzu eyvanda sütuna söykənərək qayaların dibində quzu kimi xumarlanan, bəzən isə coşub şahə qalxan dənizə baxıb xəyala dalmağı xoşlayırdı. Onda Arzunun əsəbləri dincələr, yorğunluğu çıxardı canından. Dəniz bu bağın yaraşığı idi, gözəlliyi idi.

Nüsrət qapını açıb içəridə tələsik səliqə-sahman yaratdıqdan sonra onları evə dəvət etdi. Elektrik peçini yandırıb çay qoydu, televizoru yandırdı.

- Hə, siz oturun, dincəlin, mən kabab məsələsinə baxım, - deyə Nüsrət əti ortalığa gətirdi, doğrayıb duzladı. Az sonra manqal eyvanda çatıltı-patıltı ilə yanırdı. Adil əti şişlərə çəkmişdi, Arzu çayı dəmləmişdi, stəkan-nəlbəkini suya çəkib stolun üstünə düzmüşdü. Könül multfilmə baxır, gülürdü.

Nəhayət, kabab hazır oldu, hamısı gəlib süfrə başında əyləşdi.

- Hə, başlayın, Adil, gərək bu kababdan sonra sənin başının ağrısı keçib getsin, elə deyil, şeytan? – deyə Nüsrət Könülə müraciət etdi.

- Ta ağrımır ki, atanın başı?

- Könül kababı mırtıq dişinə çəkə-çəkə dilləndi:

- Ağrıyır, ata?

- Yox, qızım, keçdi getdi.

- Hə, bax, belə – Nüsrət birdən yadına nə düşdüsə, yerindən qalxdı. – Gör ey, şərab tamam yadımdan çıxıb. Deyirəm axı, süfrəmizdə nəsə çatışmır.

- Kimdi içən? – deyə Adil ətli dodağını büzdü. Ancaq Nüsrət cavab verməyərək mətbəxdən şərab balonunu gətirib stolun üstünə qoydu.

- Ağ şanı şərabıdı bu. Özüm çəkmişəm. Kababla ləzzət eləyər.

Adil dedi:

- Maşınla içki tutmur, Nüsrət.

- Hə, düz deyirsən, - deyə o, ah çəkdi. - Zəhrimar bu maşın adamı toyda-qonaqlıqda içməkdən yaman qoyur. Mən içmirəm, sən iç heç olmasa.

- Yox, mən içmirəm.

- Yaxşı, onda mən içim, sən sürərsən, hə?

Adil gülümsünüb çiyinlərini çəkdi. Bayaqdan kəlmə belə kəsməyən Arzu astadan dedi :

- Heç sənin də içməyin məsləhət deyil, Nüsrət.

- Hə? Məsləhət deyilsə, içmərəm. Madam ki, bacım deyir içmə, içmərəm.

Nüsrət balonu kənara sürüşdürdü. Adil arvadına tərs-tərs baxdı, ancaq yenə heç nə demədi. Arzu onun nəzərlərini tutdu, amma özünü o yerə qoymadı. Nədənsə Nüsrətin onun sözü ilə içkidən imtina eləməsi yaman xoşuna gəldi Arzunun. Adil isə ürəyini yeyə-yeyə düşünürdü: «Mən dedim içki lazım deyil, sözümə baxmadı, getdi, gətirdi. Hətta təkcə içmək istəyirdi. O deyən kimi içmə, içmədi. Yox, mən bircə öləcəyim günü bilmirəm. Bunların arasında nə isə var. Ona bax, görürsən tikələrin yaxşılarını seçib onun qabağına qoyur. «Bacı» sözü də gözdən pərdə asmaq üçündür. Biz çörəyi qulağımıza yemirik».

Bundan sonra Adil elə hey gözaltı onların hərəkətlərinə fikir verir, eyhamlı, mənalı bir şey axtarır, di gəl ki, tapa bilmirdi. Nüsrət həmişəki Nüsrətdi: hərəkətləri, danışığı əvvəllər necə idisə, indi də elə idi. Çünki qəlbində başqa niyyəti yox idi, üzdə bir cür, ürəkdə başqa cür düşünmürdü. Ər-arvadın pərtliyini hiss eləyirdi, görürdü ki, onlar həmişəki adam deyillər, ancaq soruşmurdu, daxili işlərinə qarışmaq istəmirdi: bəlkə elə şeydi ki, ona heç deyilməli deyildi. Özünü bu ailəyə nə qədər yaxın bilsə də belə hallarda o, susmağı, hər şeyi açıb ağartmamağı daha üstün tuturdu.

Arzu qabaqlar bu bağa gələndə yaxşıca istirahət eləyərdi, gümrahlaşardı, yüngülləşərdi, on səkkiz yaşında olan qız kimi xoşbəxtləşərdi. Çəkinmədən, sıxılmadan bir yerdə dənizdə çimərdilər, qayaların kölgəsində, kəhrəba qumların üstündə uzanıb dincələrdilər, deyərdilər, gülərdilər. Səmimiyyət, mehribanlıq vardı arada. Onda Adil Nüsrəti evin öz adamı, məhrəmi hesab eləyirdi. İndi Arzu həyətdə gəzə-gəzə düşünürdü ki, o, ərinin bu söz-söhbətindən sonra daha Nüsrətlə bir yerdə dənizdə çimə bilməz. Neçə saat idi bağda idilər, bütün bu vaxt ərzində Adil bircə an da olsa onları tək buraxmamışdı, iki kəlmə kəsməyə belə imkan verməmişdi. Əslində onların buna heç ehtiyacları da yox idi. Arzu sadəcə olaraq, ərini müşahidə eləyirdi, onun inamsızlığına, cılızlığına gah qəzəblənir, gah da gülürdü. Fikirləşirdi ki, qısqanclıq adamı necə də gülünc vəziyyətə qoyur, xırdalaşdırırmış. O, dünənə qədər ərini ləyaqətli, hər cür kiçik hisslərdən uzaq, təmiz qəlbli bir adam kimi tanımışdı. Qabağına Adil kimi insanın çıxdığına taleyindən razı qalmışdı. Ancaq indi… O, ərində bu vaxta qədər görmədiyi yeni bir keyfiyyət görür və çox narahat olurdu. Qarşılıqlı inam, etibar olmayan ailə gec-tez dağılır, məhv olur – düşünürdü Arzu. – Qısqanclıq nə zaman qılıncını siyirib ortalığa düşür? O zaman ki, kişi arvadını qısqandığı adamı özündən yüksək, ləayaqətli, istedadlı hesab edir. Bax, bu zaman qısqanclıq doğulur və o ürəyi tar-mar eləyir. Təbiəti həssas olan Arzu başa düşürdü ki, Adilin bu gün burada yediyi-

içdiyi haram idi. Bu, onun üçün istirahət deyildi, işgəncə idi. Tək bu günmü? Gör neçə ay idi Adil belə narahatdı. Gecələr yata bilmirdi, iştahayla yeyə bilmirdi, ah-ufundan bezmişdi Arzu. Dərdini demirdi də. Dünən və bu gün Arzu ərinin dərdini yaxşıca başa düşmüşdü.

Hadisə elə həmin günün axşamı törədi, gözlənilmədən, birdən birə.. Bəd hadisə Nüsrət üçün gəlmişdi, Adilin əli ilə gəlmişdi. Adilin özü üçün isə bu, bəlkə də xoşbəxtlik oldu, rahatlıq oldu, şirin yuxu oldu. Düzdü, sonralar o bir az vicdan əzabı da çəkdi, ancaq vicdan əzabı çəkmək qısqanclıq əzabı çəkməkdən yüngül imiş, sən demə.

Maşını Adil sürürdü, Nüsrət yanında əyləşmişdi. Könül bütün günü açıq havada olduğundan və yorulduğundan arxa oturacaqda başını anasının dizi üstünə qoyub yatmışdı. Xəyallar, düşüncələr Arzunun da beynini dumanlandırmışdı, o da mürgüləyirdi. Maqnitofonda Ədalət "Yanıq Kərəm"i çalırdı.

Axşam idi. Qəsəbənin içindən keçən dar, nahamar bağ yolunda sakitlik idi, gəl-get azdı. Küçənin sağ əlindəki qəzet köşkünün qabağında xeyli adam vardı. Burdan 3-4 yüz metr aşağıda, yolun sağ tərəfində üstüörtülü bir yük maşını dayanmışdı. Adil onun yanından ötüb yenicə keçmişdi ki, lap səkiyə açılan alçaq taxta qapıdan əlində zənbil olan bir kişi tələsik addımlarla düz maşının qabağından keçib getmək istədi, gözünə naqafil işıq düşən qoca özünü itirib geri bir addım atdı, sonra nə fikirləşdisə, yenə irəli cumdu.

Adil çaşdı və maşını sağa-sola qaçırdaraq ayağını əyləcə basmaq əvəzinə, qaza basdı. Maşın bir göz qırpımında irəli sıçradı, ağır zərbə ilə dəhşətli qışqırtı bir-birinə qarışdı. Kişi iki-üç metr qabağa düşdü, maşın küçəyə sərilmiş adamın üstündən keçəndə içəridə oturmuş Nüsrətin başı kuzanın damına dəydi. Bütün bunlar elə sürətlə oldu ki, sanki yuxuda baş verirdi. Adil kişini vuranda Nüsrət xəyala dalmışdı, fikrində gələcək illərdə bu qəsəbənin də yenidən qurulacağı, bax, bu dar yolun da xeyli genişlənəcəyi barədə götür-qoy eləyirdi: kim bilir, bəlkə elə həmin işi onun özünə tapşırdılar o vaxt. Ancaq…

Nüsrət sövqi-təbii ilə başa düşdü ki, kimsə maşının altında qaldı. Arzu həyəcanla soruşdu.

- Neynədin sən, Adil? – O, cavab vermədi, sürəti artıranda Nüsrət geri qanrılıb baxdı və yolun ortasında kiminsə çabaladığını görüb məsələnin nə yerdə olduğunu anladı və bütün vücudunu soyuq tər basdı.

- Vurdun – deyə əsəbi səslə soruşanda Adil başını tərpətdi.

- Vurdun? – deyə Arzu da həyəcanla xəbər aldı. Adil sürəti daha da artıranda Nüsrət qışqırdı:

- Saxla.

- Heç kəs yoxdur, çıxaq aradan - deyə Adil titrəyə-titrəyə söyləyəndə Nüsrət dəli kimi bağırdı:

- Saxla, saxla deyirəm sənə.

Adil sanki keyləşmişdi, ya da maşını artıq saxlaya bilmirdi: yüksək sürətlə irəliləyirdi maşın. Bu zaman özünə gəlmiş Nüsrət əlini atıb iki oturacağın arasındakı əl əyləcini var gücü ilə yuxarı dartdı və "Jiquli" asfaltda yerindəcə fırlanıb çəpinə dayandı. Bir anın içində qapılar açıldı, Nüsrət də Adil də, Arzu da yerə sıçradılar. Arzu gördü ki, Nüsrət vurulan adama sarı qaçır, Adil isə üzüaşağı, şəhərə tərəf. Ürəyini fəlakətin özündən də soyuq bir üşərti sardı: "Qaçır?". Və o, ərinin dalınca vəhşi bir səslə çağırdı:

- Hara, Adil?

Adil elə bil, yerindəcə mıxlandı, sonra taqətsiz addımlarla geri döndü. Arzu daha onu gözləmədi, Nüsrətin dalınca yüyürdü. O, çatanda Nüsrət dizlərini yerə qoyub vurulmuş kişinin başını yuxarı qaldırmışdı, tez-tez silkələyir, nəsə deyir, soruşurdu, ancaq ondan heç bir səs çıxmırdı. Arzu əyilib baxdı, kişinin sifətini qan örtmüşdü, üzü eybəcərləşmişdi, tanınmaz olmuşdu. Adil kölgə kimi yanlarında dayananda Nüsrət kişinin başını yerə qoyub dikəldi və əzizi dünyadan köçmüş adam sayağı sonsuz bir hüznlə dilləndi:

- Keçindi.

Heç biri dinib-danışmırdı. Təkcə Arzu ağlayırdı və hıçqıra-hıçqıra deyirdi:

- İlahi, bu nə müsibətdi, bizim başımıza gəldi? Bəs indi nə olacaq, Nüsrət?

- Mən deyən olacaq. Maşın mənimdi, cəzasını da özüm çəkməliyəm, maşını mən sürürdüm, mən də vurmuşam. Bildiniz? Daha bu barədə bir kəlmə də söz olmamalıdır.

Adilin elə bil dili tutulmuşdu, ağzına su alıb susurdu. Arzu isə Nüsrətin bu sözlərinin mənasını yaxşı başa düşürdü: o, Adilin günahını öz boynuna götürür, onu xilas eləyirdi. O Adilin ki, kişini vurandan sonra "heç kəs yoxdu, aradan çıxaq" – deyirdi, o Adil ki, maşından düşəndən sonra yaralının yanına gəlmək əvəzinə, üz tutub şəhərə sarı qaçırdı. Arzu toxdayıb ərinin yuxarı qalxmış çiyinlərinə, aşağı əyilmiş başına baxdı, baxdı və özündə ona qarşı kəskin bir nifrət duydu, neçə il bir damın altında yaşadığı Adili sanki indi tanımağa başlayırdı, onun bərk ayaqda belə qorxaqlığını, dar qəlbli olduğunu dərk edib üşüyürdü. Adil onun nəzərində getdikcə kiçilir, büzüşür, əriyib yox olurdu. Maşında indi bir kişi oturmuşdu sanki. Bu, Nüsrət idi. Arzu onun səbrinə, dəyanətinə heyran qalmışdı. Adilə heç acıqlanmadı da, güldən ağır bir söz demədi də. Əgər onun yerinə Adil olsaydı, indi bir həngamə qoparmışdı ki, gəl görəsən. İndi Nüsrətin gözünü deşirdi Adil. Arzu bunu əlinin içi kimi bilirdi.

Bayaq kişi ölən kimi Adilin təşvişlə verdiyi sual, Nüsrətin ona kinayəli bir təbəssümlə nəzər salandan sonra dediyi sözlər Arzunun qulaqlarında səslənirdi:

- İndi məni tutacaqlar?

- Yox, Adil. Qorxma, qoymaram səni tutsunlar. Sənin arvadın, uşağın. Mən öz boynuma götürəcəyəm: Mən vurmuşam kişini.

- Axı. - Arzu nə isə demək istəyəndə Adil ona tərs-tərs baxmışdı, gəlin sözünün dalını udmuşdu.

Arzu bu səhnəni xatırlaya-xatırlaya Nüsrətin kürəyinə tamaşa eləyirdi, düşünürdü: "Bu Nüsrətin mərdliyi, bu da mənim ərimin "kişiliyi". Heç olmasa xalaxətrin qalmasın deyə, yalandan olsa da bir kəlmə söz deyəydi, nə olardı? Yoxdur, ürəyi balacadır, qorxaqdır, "güllə məndən sovuşdu, yoldaşıma dəydi, elə bil, saman çuvalına dəydi" – deyənmiş Adil. Kaş maşının içi işıq olaydı, bax elə bu dəqiqə Nüsrətin gözlərinin içinə baxa biləydim."

Amma içəri qaranlıq idi və Nüsrət də ancaq irəli, yola, Dövlət Avtomobil Müfəttişliyinə məxsus sarı rəngli maşına baxır, kim bilir, nə fikirləşirdi.

Birdən-birə Arzunun ürəyində qollarını geniş açıb Nüsrətin boynunu qucaqlamaq, üz-gözündən öpmək, "Sağ ol, kişiliyin üçün, mərdliyin, ürəyin üçün sağ ol" - demək istəyi baş qaldırdı. Ancaq Adilin öskürməyi onu xəyal aləmindən ayırdı və o, özünü ələ alıb sakitləşdi. İndi onun beynində bircə sual dolaşırdı və bunu dilinə belə gətirməkdən qorxurdu:

"- Yəni səni həbs edəcəklər?"

***

Arzu yataq otağında, çarpayısında uzanıb kitab oxuyurdu. Həvəssiz oxuyurdu, fikri dağınıq idi. Könül yanına gəlib döşəyin qırağında oturdu:

- Ana, bəs heç Nüsrət əmi bizə gəlmir? – Arzu kitabın səhifəsini qatlayıb, kənara qoyaraq ah çəkdi:

- Hələ gəlməyəcək, qızım.

- Niyə, ana? Axı, mən ondan ötrü darıxmışam?

Arzu qızının saçını sığalladı və yenə köks ötürdü.

- Elə mən də darıxmışam, qızım. Amma hələ o bizə gəlməyəcək, gələ bilməyəcək.

- Axı, niyə, ana?

- Uzaqdadı, qızım.

Evdə Nüsrətin həbs olunmağını uşağa deməmişdilər, xiffət eləyərdi.

- Maşına minsin, gəlsin.

- Maşını daha işləmir Nüsrət əminin.

- Yox, düzəltdirsin, gəlsin. Sən onu görəndə denən Könül sənin üçün darıxıb, onda düzəltdirib gələr, ana.

- Yaxşı, görsəm, deyərəm.

Arzu Könülə bunu da deməmişdi ki, məhkəmə olandan sonra axırıncı görüş zamanı Nüsrət maşının və qarajın açarlırını Adilə vermiş, akkumlyatoru açmağını, təkərləri çıxarmağını ondan xahiş eləmişdi.

- Qoy açarlar da səndə qalsın, - demişdi. – Salamat çıxıb gələrəm, yenə sürərik. Çıxmaram da ki, heç. - O belə deyəndə Arzunun gözlərindən yaş sel kimi axmışdı.

Bakıya qalın qar düşmüşdü. Hər yan ağappaq dona bürünmüşdü. Təkcə cığırlar, maşın yolları qaralırdı. Builki Bakı qışının gözəlliyi onda idi ki, küləksiz gəlmişdi, xəbərsiz gəlmişdi, buna görə şaxtası da az idi. Binanın uşaqları həyətdə qartopu oynayır, qar adam düzəldirdilər. Könül də onların arasında idi. Adil onu geyindirib aşağı düşürmüş, özü isə bazara getmişdi. Arzu evdə yır-yığış eləyirdi.

Blokda, qapının ağzında kimsə ayağının qarını çırpdı, sonra zəng çalındı. Arzu gəlib qapını açdı və gözlərinə inanmadı. Gələn Nüsərt idi. Arzu əvvəl özünü itirdi, nə edəcyəini, nə deyəcəyini bilmədi. Handan-hana heyrət və sevinclə:

- Nüsrət? Bu sənsən? - dedi. Nüsərt gülümsündü:

- Hə, mənəm, Arzu.

- Aman allah, gör bizə kim gəlib? Keç içəri, keç içəri, qapı ağzında niyə durubsan?

Nüsrət dəhlizə keçdi, Arzu ilə görüşdü. Gəlin bu gözlənilməz görüşdən titrəyirdi, gözləri yaşarmışdı. İstəyirdi onu bağrına basıb üzündən öpsün, ancaq Nüsrətin sadəcə əl verməklə kifayətləndiyini

görüb dayandı, Nüsrət paltosunu, papağını, ayaqqabısını çıxarıb əlini əlinə sürtə-sürtə yenə gülümsündü, içəri keçdi. Otağa göz gəzdirdi: hər şey əvvəlkitək idi, evdə heç bir dəyişiklik olmamışdı.

Arzu ona diqqətlə, heyranlıqla baxır, bir gözü ilə ağlayırdı, bir gözü ilə gülürdü.

- Otursana.

Nüsrət həmişə bura gələndə oturduğu kresloda əyləşdi.

Yavaş-yavaş özünə gələn Arzu indi "xoş gəldin" eləmədiyini xatırladı:

- Xoş gəlibsən, Nüsrət. Həmişə evində-eşiyində.

- Çox sağ ol, Arzu.

- Necəsən?

- Gördüyün kimi.

- Yox, maşallah, yaxşısan. Ancaq bir azca saçların ağarıb.

- Ağarmayıb, Arzu. Qar yağıb saçlarıma.

- Eybi yoxdur. Ağ saçlar sənə daha yaxşı yaraşır, Nüsrət.

Araya sükut çökdü, Nüsərt başını aşağı salıb stol süfrəsinin saçaqlarını qurdalamağa başladı. Arzu sevincdən alışıb yanan baxışlarını onun saçlarında, sifətində gəzdirib köks ötürdü və sonra soruşdu:

- Haçan gəlmisən?

- Dünən.

- Axı, mənim hesabıma görə vaxtından hələ altı ay qalırdı?

- Hə, altı ay tez buraxdılar.

- Nə yaxşı, nə yaxşı. Bəs niyə bizə xəbər eləməmisən, Nüsrət?

- Nə bilim, dedim elə birdən gələrəm.

- Gərək xəbər verəydin. Səni görəndə doğrusu, gözlərimə inanmadım. Dedim, yəqin yuxu görürəm. Mən hesablamışdım.

- Yəni hesablayırdınız da?

Arzu başını aşağı salaraq:

- Hə, - dedi və bu sözdən bədəninin alışıb yandığını hiss elədi.

Nüsrət ani sükutdan sonra xəbər aldı:

- Bəs mənim qardaşım hanı? Kefi necədir?

- Bazara gedib, indi gələr. Yaxşıdı, yaşayır özü üçün. - Arzu ah çəkdi, əri haqıqnda düşündüklərini Nüsrətə söyləmək istədi, ancaq pis məna verəcəyini fikirləşib sözünü uddu: "Qoy bilməsin, onun da gözündən düşər". Lakin dil-ağız eləməyi borc bildi:

- Gərək bizi bağışlayasan, Nüsrət. Sən bizim üstümüzdə…

Nüsrət onun sözünü kəsdi:

- O barədə gəl heç danışmayaq, Arzu. Dost yolunda boran olar, qar olar. Elə etmək lazımdır ki, Adil sıxılmasın, utanmasın.

- Sənin qəribə ürəyin varmış, Nüsrət. Heç kəsdə belə ürək olmaz, lap elə Adilin özündə.

- Adil yaxşı insandı, Arzu.

Nüsrət susub siqaret yandırdı. Bu, Arzunu nədənsə yamanca kədərləndirdi.

- Sən siqaret çəkirsən?

- Hə, öyrəndim orda. Darıxdım, çəkdim. – Nüsrət sözü dəyişmək üçün: - İşdə nə var, nə yox? – deyə soruşdu. Arzu qəmli-qəmli dedi:

- Salamatlıqdır, Nüsrət. Hər şey sən görən kimidir, elə bir dəyişiklik yoxdur. Sənin yerin yaman görünürdü, Nüsrət. Hamı deyirdi ki, Nüsrət bu idarənin yaraşığı imiş. Hamımız darıxmışıq sənin üçün. Bir az istirahət eləyərsən, sonra işə başlayarsan.

- Hə, mən də elə düşünürəm. İş stolumdan sarı elə darıxmışam ki, deməklə başa gəlməz. Gələn kimi gərək yarımçıq layihələrimi qurtaram. Çoxlu planlarım var, Arzu. Özüm orda olsam da, xəyalən şəhərimizi başdan-ayağa gəzmişəm, köhnə, ucqar küçələrə nəzər salmışam. Ürəyimdə onların yerində yeni, bağ-bağatlı küçələr, meydançalar, işıqlı binalar ucaltmışam. Bu illər ərzində bir an da olsa işimdən, sənətimdən fikrən ayrılmamışam. Nə bilim, bu arzularımı həyata keçirə bilsəm.

- Keçirərsən inşallah, Nüsrət. Qocalmamısan, qarımamısan.

- Bəs Könül hardadı, Arzu? – deyə bayaqdan bəri soruşmaq istədiyi sualı nəhayət, verməyə imkan tapdı. – Yəqin indi böyük qız olub, şeytan, hə?

- Hə, böyüyüb. Dərsə gedir, əmisi. İndi həyətdədi, oynayır, - deyərək Arzu da sanki qızını indicə xatırladı: - Bu saat çağırım, gəlsin.

O, ayağa qalxaraq balkona çıxdı və elə oradan səslədi:

- Könül, ay Könül, evə gəl, qızım.

- Könül əlindəki qartopunu qonşu oğlanın kürəiynə çırpıb yalvardı:

- Qoy bir az oynayım, ana.

- Nüsrət əmin gəlib, Könül. Nüsrətin adını eşidən kimi qız yuxarı yüyürdü, təngnəfəs halda özünü içəri saldı. Əvvəlcə tanımadı, sonra elə pallı-paltarlı ona sarı qaçdı və sevinə-sevinə qışqırdı:

- Urra, Nüsrət əmi gəldi.

Nüsrət onu qucaqlayıb mehribanlıqla öpdü. Arzu onların bu görüşünə baxıb fərəhləndi: qız nə sirr idisə, onu çox istəyirdi, keçən müddət ərzində heç yadından çıxartmamışdı Nüsrəti.

Qapının zəngi səsləndi, Arzu ayağa qalxdı:

- Bu, Adildi yəqin.

Gələn doğrudan da o idi. Arzu elə qapının ağzındaca xəbər verdi:

- Nüsrət gəlib, Adil

- Hə? – Arzu ərinin bu xəbəri necə qarşılayacağını bilmək istəyirmiş kimi, onun gözlərinin içinə baxdı: onun baxışlarında ani bir sevinc yandı da, söndü də. Əlindəki zənbili yerə qoyub içəri adladı, qalxıb ona tərəf gələn Nüsrətlə görüşdü. Nüsrət onu qucaqladı, o da Nüsrəti. Bir-birindən hal-əhval tutdular. Adil onun haçan çıxdığını, səhhətini soruşdu. Nüsrət Arzuya danışdığı kimi, ona da hər şeyi yerliyataqlı danışdı.

Bir az sonra Arzu süfrə açdı və gülə-gülə dedi:

- Qayınanan səni çox istəyirmiş, Nüsrət. Yaxşı düşbərə bişirmişəm.

Nüsrət güldü:

- Çox sağ ol. Ürəyim yaman istəyirdi. Gör nə vaxtdır düşbərə yeməmişəm? Dovğa, qutab dilimə dəyməyib.

Bu söhbət ortalığa gələndə Adil qorxu içində o yan, bu yana baxındı, araya söz qatmaq istədi, ancaq tərs kimi ağlına heç nə gəlmədi. Oğurluq üstündə tutulmuş adam kimi başını aşağı saldı, ümidi bircə buna qaldı ki, Arzu daha açıb ağartmaya, sözü dəqiqləşdirməyə. Lakin Arzu qulaqlarına inanmırmış kimi, təəccüb içində soruşdu:

-Necə yəni neçə ildi düşbərə, dovğa, qutab yeməmisən? Mən özüm üç-dörd dəfə bişirib Adilnən göndərmişəm.

Nüsrət nəsə xatırlamağa çalışan adam kimi qaşını dartdı, amma yadına sala bilmədi.

- Dovğa, düşbərə, qutab? Yox, Adil iki dəfə yanıma gəlib, onda da kabab və toyuq bozartması gətirib. Elə deyil, Adil?

-

Arzu hər şeyi indi başa düşdü: demək o, Arzunun bişirdiyi xörəkləri Nüsrətin yanına aparmırmış, yolda atırmış, əvəzinə başqa şeylər alırmış. Rəzalətə bax, ürəyə bax bunda. Arzu elə pərt olmuşdu ki, daha deməyə söz tapa bilmirdi, sanki onu da dirigözlü odun içinə atmışdılar. Əlləri qoynunda, mat-mat ərinə baxır, qəzəbindən alt dodağını dişləri arasına alıb sıxırdı.

Adil qızarmışdı. Siqaretini tez-tez sümürür, heç birinin üzünə baxa bilmirdi. Xəyalında qəzəblə, nifrətlə üzünü arvadına tutub deyirdi:

- Hə, Arzu xanım, aparmırdım sənin bişirdiyin xörəkləri ona. İstəmirdim sənin bişirdiyin o dadlı xörəkləri o yesin. Bilirsən, istəmirdim. Ürəyim qoymurdu, qoymurdu, başa düşürsənmi, qoymurdu?

Nüsrət çaşıb qalmışdı, anlaya bilmirdi ki, bu nə sirdi. Anlaya bilmirdi ki, xatirini çox istədiyi, qardaş kimi sevdiyi, ömür-gününü yolunda qurban belə verməyə hazır olduğu Adil niyə belə eləsin, niyə Arzunun onun üçün bişirdiyi dovğanı, düşbərəni, qutabı gətirib verməsin? Bu, suallara cavab axtaran Nüsrət, nəzərlərini dolandırıb çaş-

qın halda dayanmış Arzuya zillədi: gəlinin gözləri dolmuşdu. O, titrək səslə Nüsrətə söylədi:

- Mən sənə danışaram hər şeyi, Nüsrət.

Adil qan sağılmış baxışlarını yuxarı qaldırıb acıqlı qışqırdı:

- Sən ona heç nə danışmayacaqsan, bildin, heç nə danışmayacaqsan?

Nüsrət vəziyyəti belə görüb yerindən qalxdı, otağa göz gəzdirdi, elə bil səssiz-səmirsiz vidalaşırdı bu evlə. Buraya böyük sevinclə gəlmişdi, indi isə ürəyində ağır, anlaşılmaz bir kədər gedirdi.

- Yaxşı, sağ olun, mən gedirəm.

- Gedirsən? – Arzu titrəyən səslə soruşdu və oturub çörək yeməyi təklif etməyi yersiz saydı, çünki bu söz-söhbətdən sonra Nüsrət onsuz da oturmazdı.

- Hə, gedirəm, Arzu xanım. Zəhmət çəkib bişirdiyin, mənim üçün göndərdiyin dovğa, düşbərə, qutab üçün sağ ol, Arzu. – Sən də sağ ol, Adil. Yanıma gətirdiyin dovğa, düşbərə, qutab üçün sağ ol.

Nüsrətin geyinib getməyə hazırlaşdığını görən Könül qaçıb onun qıçlarını qucaqladı və altdan yuxarı başını qaldırıb dedi:

- Nə tez gedirsən, Nüsrət əmi? Heç mən səni doyunca görmədim?

Nüsrət Könülün saçlarını sığalladı, ancaq dillənmədi, kədərlə gülümsündü. Arzuya baxdı.

Arzu ah çəkib dedi:

-İşi var Nüsrət əminin. Sonra gələcək.

Nüsrət astaca başını tərpətməklə: “yox” – işarəsi verdi, əyilib uşağı bağrına basdı, bərk-bərk öpdü, sanki həmişəlik ayrılırdı ondan.

Arzu, bu vidalaşmanı görüb lap kövrəldi, amma özünü ağlamaqdan zorla saxlayıb nəmlənmiş gözlərini Nüsrətə dikib diqqətlə xeyli baxdı, sonra səsi tutula-tutula yenə soruşdu:

- Demək, gedirsən?

- Hə, gedirəm.

Nüsrət hüznlə cavab verdi. Arzu ağzını açıb nəsə demək istədi. Lakin sözlər boğazında ilişib qaldı, həya, ismət qoymadı ürəyinə gələn, dilənə gəlsin. Bu hissi Adildən də gizləmək olardı, lap Nüsrətdən də. Ancaq Arzu bax elə indicə bu qapı ağzında göylərdənmi, Nüsrətin qəmli baxışlarındanmı, hardansa axıb qəlbinə dolmuş bu gözəl, şirin, əsrarəngiz duyğunu özündən gizlədə bilməzdi: ona görə Arzu ürəyində, təkcə özü eşidə biləcəyi bir pıçıltı ilə Nüsrətə baxıb deyirdi:

- "Yox, Nüsrət, sən heç yerə getmirsən, sən mənim ürəyimdə təzəcə dünyaya gəlirsən, əzizim ".

1987, Bakı

R O M A N

TƏYYARƏ KÖLGƏSİ